

Rüşeym Halinde Türk Milliyetçiliği: Türk Yurdu Dergisi (1911-1918)*

Özgür Balkılıç**

Rüşeym Halinde Türk Milliyetçiliği: Türk Yurdu Dergisi (1911-1918)

19. yüzyılın son çeyreğinde filizlenmeye başlayan Türk milliyetçiliği yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye’de en önemli siyasi hareket haline geldi. Bu dönemde Türk milliyetçiliğinin en önemli yayın organı Türk Yurdu (1911-1931) dergisiydi. Rusya kökenli Türk milliyetçileri tarafından yayınlanmaya başlayan bu dergi, kısa sürede dönemin en önde gelen Türk milliyetçilerinin yazdığı ve milliyetçi bir çerçeveden Osmanlı İmparatorluğu’ndaki siyasi, toplumsal ve iktisadi gelişmeleri değerlendirdiği bir platform haline dönüştü. Bu makalenin temel amacı Türk Yurdu’nun siyasi, toplumsal ve iktisadi gelişmeleri nasıl yaklaştığını incelemektir. Bu anlamda, makale temel olarak bahsi geçen dönemde Türk Yurdu’nun yerini ve önemini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türk Milliyetçiliği, İkinci Meşrutiyet Dönemi, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Milli Ekonomi, Yusuf Akçura

Turkish Nationalism on its Birth: The Journal of Türk Yurdu (1911-1918)

Turkish nationalism sprang into being during the last quarter of the nineteenth century and became the most fundamental political movement in the first quarter of the twentieth century in Turkey. The most important publication of Turkish nationalist movement of this period is Türk Yurdu. This journal (1911-1931) was published by Russian originated Turkish nationalists and soon after its start of release in 1911 it quickly turned into a platform where the most prominent nationalist figures of the Ottoman Empire wrote for the journal and debated about the political, social, economic issues of the Empire from nationalist perspective. The main aim of this article is to examine how Türk Yurdu approached to the political, social and economic issues in the Ottoman Empire? And in this sense, this article mainly asks what is the position and importance of this journal in its time?

Keywords: Turkish Nationalism, The Second Constitutional Era, The Committee of Union and Progress, The National Economy, Yusuf Akçura.

* Yazının X. Bölümü için sevgili Eda Acara ile Halide Edip üzerinden, dönemin milliyetçi söylemi ve bu söylemin “kadın algısı” üzerine yaptığımız tartışmalar benim için ufuk açıcı oldu. Bu yazıyı Eda’ya ithaf ediyorum...

** Özgür Balkılıç, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi

“Rea: İnsan vatanını dünyadaki her şeyden daha çok sevmemeli mi?”

*Romulus: Hayır, insan onu bir insanı sevdiğinden daha az sevmeli.
İnsan her şeyden önce vatanına karşı şüpheci olmalı. Kimse bir
vatandan daha kolay katil olamaz.*

(...)

Rea: Bahis konusu olan vatanım, herhangi bir devlet değil.

*Romulus: Bir devlet cinayet işlemeye hazırlanırken, kendine daima
vatan adını takar.*

Rea: Roma’yı, bizim vatana karşı kayıtsız şartsız sevgimiz yükseltti.

*Romulus: Ama bizim sevgimiz Roma’yı iyileştirmedi.
Faziletlerimizle bir canavar büyüttük biz. Vatanımızın
büyüklüğünden şarap içmiş gibi sarhoş olduk, ama sevdiğimiz artık
ekşidi.*

Rea: Vatana karşı nankörlük ediyorsun.

*Romulus: Hayır, ben sadece tragedyalardaki, çocuklarını yutmak
isteyen devlete ‘Afiyet Olsun!’ diyen o kahraman babalardan
değilim. Haydi, git Aemilian ile evlen!”*

Friedrich Dürrenmatt, Büyük Romulus, Üçüncü Perde, s.71-72.

I

Millet sisteminden müteşekkil Osmanlı toplumunda milliyetçiliğin en son Türk unsuru içinde geliştiği sıklıkla tekrarlanan bir tarihsel vakadır. Bu geç kalmışlık yüzyıl başında rüşeym halinde olan Türk milliyetçiliğinin tek, doğrusal bir çizgi izlemesinden ziyade milliyetçi söylemin farklı boyutlarını tek bir söylem içinde barındıran bir hat izlemesinin en büyük nedenlerinden biridir. Bir başka deyişle, erken dönem Türk milliyetçiliğinde, dönem dönem birbiriyle kesişen ama aynı zamanda dönem dönem birbiriyle çatışan farklı milliyetçi söylemleri tek bir hareket, dergi ya da figür üzerinden izlemek mümkündür. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu’nda erken dönem Türk milliyetçiliğinin izlerini Osmanlıcılık ideolojisinde bulmak mümkün olsa da milliyetçiliğin toplumsal bir aura yaratması, en azından elitler, entelektüeller, dergiler çevresinde yükselmesi, 1908’de meşrutiyetin ilanına dayanır. Burada şunu da eklemek gerekir ki, milliyetçiliğin

Osmanlı'da hakim ideolojik pozisyon olarak kabulü büyük oranda 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında denk düşer. Kısacası, milliyetçiliğin hakim yönetici sınıf tarafından kabul görmesi ve entelektüellerle bu ortak payda da buluşması, imparatorlukta siyasal gelişmelere karşı bir çeşit refleks olarak görülebilir. Zira, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojilerinin dağılmakta olan imparatorluğu bir arada tutması zorlaştıkça Türk milliyetçiliği ön plana çıkmaya başlar. Paralel şekilde François Geogon Türk Yurdu'nun kurucusu ve en önemli figürü olan Yusuf Akçura'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçü bir politika izlemediği takdirde ayakta kalamayacağına inandığını söyler (1999: 135). Bir başka deyişle, çeşitli ideolojik pozisyonların Osmanlı'da hakim ideolojik konuma yükselmesinin arkasında yatan devletin beka kaygısıdır. Bu pragmatik tavır, erken dönem Türk milliyetçiliğinin yukarıda bahsedilmeye çalışılan kararsızlığına, salınımlarına bir başka neden olarak sayılabilir. Dahası, Türk milliyetçiliğinin hakim ideolojik konuma yükselmesi Osmanlıcılık ve İslamcılıktan tam bir kopuş yaşandığı anlamına gelmez; bu iki ideolojik pozisyon Balkan Savaşları'ndan sonra giderek etkilerini yitirseler de, devletin ihtiyaç duyduğu zamanlarda hala kullanılmaya devam etmektedirler.

Modern siyasi hareketleri ve bunların arkasındaki ideolojik pozisyonları incelemek için bu hareketlerin yaratılmasında önemli pay sahipleri olan figürlerin eserlerine ve bu hareketlerin çeşitli yayınlarına bakmak elzemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde bir hayli etkin olan Türk milliyetçiliğini anlamak için de Türk Yurdu dergisi böyle bir yere sahiptir. Türk Ocakları'nın 1931 yılında kapatılmasına kadar yayın hayatına devam eden dergi, özellikle Balkan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında bir hayli etkili olmuş ve yönetici grupla da çeşitli organik bağlar geliştirmiştir. Kısacası, Türk milliyetçiliğinin doğumunda ve emekleme çağında Türk Yurdu dergisi hayati bir yere sahiptir. Bu çalışmada da kendisini siyasi olmaktan çok kültürel bir dergi olarak tanıtan Türk Yurdu'nun milliyetçi söylemi nasıl kurguladığı anlatılmaya çalışılacaktır. Bu minvalde, iktisattan eğitime, dış Türklerden kadınların kamusal hayattaki yerine kadar çeşitli konularda yazılar yayınlanan Türk Yurdu dergisinin bu konuları Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişen milliyetçi söylemle nasıl eklemlediğine veya milliyetçi söylem üzerinden nasıl kurguladığına bakılacaktır.

II

Türk Yurdu dergisi Türk Yurdu Cemiyeti'nin bir yayını olarak hayatına başlar, cemiyet 1908'de ilan edilen İkinci Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan derneklerden birisi olarak 31 Ağustos 1911 tarihinde Mehmed Emin, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Ağaoğlu Ahmed, Hüseyinzade Ali, Doktor Akil Muhtar ve Akçuraoğlu

Yusuf¹ tarafından kurulur. Mehmed Emin cemiyetin organı olarak bir dergi fikrini ortaya atar ve bu fikre İttihat ve Terakki Cemiyeti de ilgi gösterir (Akçura, 1978: 212). Ancak, Mehmed Emin 1911 yılında Erzurum valiliğine atanır, dolayısıyla derginin mesul müdürlüğünü Yusuf Akçura üstlenir. François Georjeon derginin hazırlık çalışmalarına Enver Paşa'nın da katıldığını belirtir. O'na göre, Enver Paşa dergiye hem maddi hem de manevi destek vermiştir. Hatta, dergi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki bağı da Enver Paşa kurmuştur (1999: 68). Dergi ile Enver Paşa arasındaki bu yakınlığı göstermek için derginin 25. sayısında Enver için yazılan "Promote" başlıklı şiir de örnek gösterilebilir (Cevdet, 1999: 17-18).

Derneğin bir idare ve tahrir heyeti toplantısında derginin hangi esaslar üzerinden çıkacağı karara bağlanır. Bu esaslara göre, dergi "Türk ırkının" çoğu tarafından okunup anlaşılacak bir tarzda yazılacak, yani dili sade olacak, "kavmin" çoğuna faydalı bilgiler içerecektir. Dergi Türklerin çoğu tarafından kabul görececek bir idealin gerçekleşmesi için uğraş verecek ve dergide öncelik Türklerin tanışması, iktisat ve ahlakça yükselmesine olacak, siyaset bunlardan sonra gelecektir. Dolayısıyla Türk dünyasının her yerinde gerçekleşen olayların haberleri dergide iletmeye çalışılacaktır. Ancak, bu esasların bir sonraki maddesinde derginin siyasete tamamen sırtını dönmeyeceği vurgulanmış, yalnız siyasi konularda görüş bildirirken hiçbir parti tarafı tutulmayacağı belirtilmiştir (Özden, 1998: XIII). Dergi ilk çıkış sayısında amacını "Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı (içindekiler, y. n.) göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun", diyerek açıklar (Türk Yurdu, 1998a: 11). Üstel'e göre, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı'nı kurma girişimlerinin fiilen başladığı bir döneme denk düştüğü için fazla uzun ömürlü olamamış, Türk Ocağı'nın kuruluşu ile birlikte tüm üyeleri yeni derneğe geçmiştir. Daha sonraları, Türk Yurdu dergisi de Türk Ocağı'nın yayın organı haline gelir (Üstel, 1997: 43). Özetle, Türk Yurdu çıkışında sadece Osmanlı Türklerine değil "Türk Dünyası"ndaki bütün Türklere yönelik bir vurguya sahiptir. Kuşkusuz bunda derginin yayın müdürlüğünü Rusya kökenli bir

1 Masami Arai Yusuf Akçura'nın 1908 yılında İstanbul'a yerleştikten sonra milliyetçi harekete yeni bir güç arayışıyla Türk Derneği adıyla bir örgüt kurduğundan bahseder. Bu dernek Jön Türk döneminin ilk milliyetçi örgütüdür. Akçura derneği iki ünlü Türkolog olan Necip Asım ve Veled Çelebi ile birlikte kurar. Derneğin amacı "Türk" diye anılan bütün kavimlerin geçmiş ve bugünkü eserlerini dünyaya tanıtmak, dilde reform yapmak ve Türklerin birliği için mücadele etmektir. Dernek ayrıca Türk Derneği isimli bir dergi de çıkarır. Arai ayrıca Akçura'nın Türk Yurdu'nun kurucu üyeleri arasında yer almasının Türk Derneği'nden ve dergisinden memnun kalmadığı sanısını uyandırdığını belirtir (Arai, 2001: 181 ve 187). Füsün Üstel ise Türk Derneği'nin Osmanlı sınırları dışında Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de de bir şubesi olduğunu belirttikten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bazı üyelerinin Türk Derneği'ne devam ettiklerini belirtir (Üstel, 1997: 20 ve 22). Yusuf Akçura'nın kuruluşuna katıldığı bir başka önemli kurum da Türk Ocağı'dır. Hatta 1914 yılında örgütün ikinci dönem başkanlığına seçilir (Georjeon, 1999: 66).

Türk olan Yusuf Akçura'nın üstlenmesi ve kurucuları arasında yine Rusya kökenli olan Ağaoğlu Ahmed ve Hüseyinzade Ali gibi figürler olması kadar, dönemin milliyetçiliğinin henüz doğum halinde olması ve dolayısıyla henüz net bir şekilde siyasi bir perspektif belirleyememesi de etkili olmuştur². Zira, derginin yıllar içindeki söyleminde de dış Türklere yapılan siyasi ve kültürel vurgu arasındaki salınım dikkat çekicidir.

Derginin finansmanı konusunda ise Orenburg'lu zengin bir Tatar ailesi olan Hasanofların desteği alınır. Aileden Mahmud Bay Hasanof on bin altın rubleyi Hicaz'a gitmekte olan bir hacı vasıtasıyla gayri resmi olarak Osmanlı Hükümetine ulaştırır ve Yusuf Akçura'nın da bulunduğu bir toplantıda bu yardımın Türk Yurdu dergisine aktarılmasına karar verilir. Derginin ilk sayısı 30 Kasım 1911 yılında yayınlanır³ ve gördüğü yoğun ilgi üzerine ilk beş sayı çeşitli defalar basılır. İlk sayı 24 sayfa yayınlanır ama ikinci sayıdan itibaren 32 sayfa çıkar (Arai, 1998: XXXI). Dergi sadece Osmanlı İmparatorluğu'nda değil başta Rusya olmak üzere Türk unsurlarının olduğu bölgelerde dikkate değer bir ilgi ile karşılanmış, "Türk Yurdu'nun Rusya'da yaşayan Türkler arasında elden ele dolaştırılması üzerine de Çarlık yönetimi tarafından ülkeye sokulması yasaklanmış, hatta dergiyi bulunduranlar koğuşturmaya uğramışlardır" (Üstel, 1997: 43). Derginin bir idare heyetinden bahsedilmekle birlikte bu heyetin kimlerden oluştuğu belirtilmez (Özden, 1998: XIV).

Mehmet Özden Türk Yurdu'nun yönetiminde sıklıkla değişiklik yaşandığından bahseder. İlk değişiklik Yusuf Akçura ve Ahmed Ferid'in Balkan Harbi'ne gitmeleriyle yaşanmıştır. Derginin işleri bu sırada Mehmed Emin tarafından yürütülür. 1913 yılından 1917 yılına kadar derginin genel müdürü yine Yusuf Akçura'dır. 1917 yılında Akçura bu görevden tekrar ayrılır; bu defa sebep Osmanlı hükümeti tarafında Hilal-i Ahmer görevlisi olarak Rusya'ya gönderilmesidir. Dergiyi Türk Ocağı Merkez Heyeti'ne bırakır, Ocak ise genel müdürlüğü Celal Sahir Bey'e verir. Sonrasında ise savaş ve mütareke şartları yüzünden dergi 15 Temmuz 1918 tarihinden Ekim 1924 tarihine kadar yayınlanamaz (Özden, 1998: XIV). Georgeon'a göre bu durumun nedeni parasızlıktır (1999: 67). Karpat Türk Ocağı'nın kurulması ve Ziya Gökalp'in Türk Ocağı'na katılması ile Türk Yurdu'nun Yusuf Akçura'nın fikirlerinin yayın organı haline geldiğini söyler (2004: 699-700). Dergi 1911-1918 yılları arasında toplam 162 sayı yayımlanır.

2 Uriel Heyd Rusya kökenli aydınların Türk milliyetçiliğinin gelişimine etkileri konusunda, Türkiye'de bilimsel ve estetik Türkçülüğün Batı etkisiyle gelişirken siyasi Türkçülüğün Rus kökenli aydınlar etkisiyle geliştiğini belirtir. Burada İsmail Gasprinski ve O'nun Tercüman gazetesi ile Hüseyinzade Ali en etkili figürlerdir. Hatta Türklerin birliğini ilk savunan şiir olan Turan şiirinin adını Hüseyinzade ve sonrasında Gökalp kullanmıştır (1950: 106-107).

3 Georgeon derginin ilk sayısının 1909 yılında çıkmasının planlandığını ancak finansal sorunlar yüzünden bundan vazgeçildiğini belirtir (1999: 68).

Gümüšođlu'na göre Türk Yurdu dergisi, hem arlık Rusyası'ndan kaçan aydın Türk birikimini hem de modernleşme fikri ile yetişmiş Osmanlı aydınını bünyesinde toplar. Dergi, II. Meşrutiyet döneminde milli bir uyanışın merkezi halini alır. İlk yıllarda Türk Yurdu'na Manastır'dan Edhem Nejad, Kazan'dan İsmail Gasprinski, sosyalist Parvus Efendi, Abdullah Cevdet, Halide Edip, Abdülhak Hamid, Tekin Alp gibi isimler yazar. Sonraki yıllarda ise bunlara Ziya Gökalp, Celal Sahir, Necip Asım, Rıza Tevfik, Hamdullah Suphi katılır (Gümüšođlu, 2002: 269). Türk Yurdu etrafında çeşitli Tatar ve Azeri aydınları toplanmıştır. Bu şahıslar, Özden'e göre Tatar-Azeri bir rönesans gerçekleştirmek isteyen Ceditçi Hareket'in mirasçılarındır. Özden içlerinde Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin ve Ali Canib'in de bulunduğu Genç Kalemler dergisini de Türk Yurdu'nun etrafındaki bir başka grup olarak gösterir. Dergi içindeki bir başka kategorizasyon ise mesailerini Türkoloji ve edebiyat çalışmalarına harcayan Veled Çelebi, Necip Asım ve Mehmed Emin gibi figürler çevresinde yapılabilir (Özden, 1998: XIV). Hiç kuşkusuz, derginin en önemli figürü ve aktivisti Yusuf Akçura'dır. Öyle ki, Georgeon Akçura'nın en büyük yapıtının kendini tümüyle adadığı Türk Yurdu dergisi olduğunu söyler, dergiyi 1911-1917 yılları arasında fiilen yönetir, ancak 1917 yılında hükümet tarafından Rusya'ya gönderilince Türk Ocağı'na bırakmak zorunda kalır (1999: 67). Masami Arai daha kuruluşlarından itibaren Türk Yurdu dergisi ile Türk Ocağı'nın birbirlerinden kesin çizgilerle ayrıldığını söyler. O'na göre, Akçura öncülük ettiği Türk Yurdu ile Türk Ocağı'nı özdeş tutmuştur, Türk Ocağı'nı kuran tıp öğrencileri ile derneğin niteliği üzerine sohbetler yapmış ve derneğin ilk toplantıları da Akçura'nın Türk Yurdu odasında yapılmıştır. Bununla birlikte, Türk Ocağı ilk yıllarında aktif bir faaliyet gösteremeyip kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, 1914 yılında Hamdullah Suphi'nin çabaları ile etkin bir kurum haline gelebilmiştir (2000: 123-126).

Türk Yurdu dergisi hükümet ile ve 1913'ten sonra iktidara hakim olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkilerini her zaman mesafeli tutmaya dikkat etmiştir. Bu durum dergi politikaları ile İTC politikaları arasında zaman zaman görülen mesafede de gözlemlenebilir. Mesela, 1912 yılında yazdığı bir yazıda Akçura, İTC'nin siyasetini müphem olarak tanımlar (Akçura, 1998a: 354). Bir başka deyişle, dergi hiçbir zaman İTC'nin siyasi bir propaganda aracı haline gelmemiştir. François Georgeon'a göre Yusuf Akçura kurulma çalışmalarına 1912 yılında kendisinin de katıldığı Türk Ocağı örgütünün ve Türk Yurdu dergisinin İttihat ve Terakki'nin denetimine girmemesi, her ikisinin de bağımsızlıklarını koruması için özel bir çaba sarf etmiştir. Türk Yurdu dergisi 1913 yılından sonra İTC'nin denetimi altında olmayan nadir dergilerden biridir (Georgeon, 1999: 63). Bununla birlikte, Türk Yurdu'nun İttihat ve Terakki ile ilişkileri her zaman iyi olmuştur, dolayısıyla derginin Türkçülük fikirlerinin İttihat ve Terakki üzerinde belirgin bir

etkisi olduğundan bahsetmek gerekir (Tuncer, 1990: 512). Paralel bir şekilde de Georgeon, Trablusgarp ve Balkan yenilgileri sonrası İTC'nin milliyetçi çevrelere yakınlaştığını, Akçura'nın 1913 yılında komitenin yıllık raporunu incelerken kendisi ile İTC arasında ulusal soruna yaklaşımda, İslam'ın modern hayata uygulanması konusunda ve milli iktisat bahsinde bir hayli yakınlık olduğunu fark ettiğini belirtir (1999: 65). Hatta, Georgeon İTC ve Türk Yurdu arasında böyle bir yakınlaşma olmasaydı, derginin 1913 sonrası yayın hayatını sürdüremeyeceğini belirtir:

“Resmi politikası ‘Osmanlıcılık’ olan İttihat ve Terakki Cemiyeti alttan alta Türk milliyetçiliği akımını destekliyordu. Enver'in Türk Ocağı gibi milliyetçi örgütlere yardım ettiğini ve Ahmed Ağaoğlu gibi milliyetçilik taraftarı kişileri ödüllendirdiğini biliyoruz. Eğer Türk Yurdu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikasına şu ya da bu biçimde hizmet etmiş olmasaydı, büyük bir ihtimalle 1913'ten, özellikle Jön Türk ‘diktatörlüğünün’ kurulmasından sonra yayın hayatını sürdüremezdi” (1999: 68).

Mehmet Özden'e göre ise, Türk Yurdu etrafında toplanan Türkçüler başlangıçta İttihat ve Terakki idaresine karşı mesafeli bir yakınlık politikası izlemişlerdi. Yakınlaşma Trablusgarp ve Balkan Harbi esnasında derginin savaşı desteklemesi ile başlamış ve “derginin hükümetle devlet arasında, birincisine mesafeli yakınlık ve ikincisine mutlak bağlılık şeklindeki tutumları arasındaki ince sınır çizgisi Birinci Dünya Savaşı öncesi mahalli savaşlarda ortadan kalkmıştı” (1994: 386).

Sonuç olarak, yayınlandığı 1911-1918 yılları arasında Türk milliyetçiliğinde önemli bir etkiye sahip olan Türk Yurdu dergisi, milliyetçiliği iktisattan siyasete, kültürden coğrafyaya, tarım sorunundan kadınların modern hayattaki yerine kadar çeşitli konularda üretmiştir. Dergiye damgasını vuran yaklaşım kuşkusuz Pan-Türkizm'di⁴, ancak Pan-Türkizm'in nasıl tarif edildiği dönemselsel olarak değişkenlik gösterebiliyordu. Burada, Georgeon'un Türk Yurdu'nun Pan-Türkizm'ini sadece kültürel bir olgu olarak tanımlamasının (1999: 70) zorlama bir yaklaşım olduğunu belirtmek gerekir, dergide özellikle İTC'nin Pan-Türkist hayallerine bağlı olarak tüm Türklerin siyasal birliğini savunan yazılarda çıkabilmiştir. Bunun dışında dergide güncel siyaset, eğitimin modernleştirilmesi, milli iktisat, dil reformu, kadın sorunu gibi başlıklarda makaleler ve haberler görülmektedir.

4 Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, yazıda Pan-Türkizm ve Türkçülük kelimeleri farklı değil aynı milliyetçi pozisyonlara gönderme yapmaktadır zira, Landau'nun da dediği gibi bu dönemde bu iki terim sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır (Landau, 1995: 30).

III

Her ne kadar kendisini siyasi olmaktan çok kültürel bir dergi olarak göstermeye çalışsa da Türk Yurdu'nun sayfalarında en çok işlediği konuların başında siyaset gelir. Bu durum sadece Balkan Savaşlarının ya da 1. Dünya Savaşı'nın atmosferinden kaynaklanmaz. Bunlara ek olarak, milliyetçi bir rota izleyen Türk Yurdu dergisi kendi milliyetçi konumunu belirginleştirmek ve Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtaracak, imparatorluğun dağılmasını önleyecek bir politik hat olarak da milliyetçiliği meşrulaştırmak, modernleşen toplumu milliyetçi tahayyül ve reflekslerle donatmak, toplumsal milliyetçi bir ideoloji doğrultusunda kurmak adına da bunu yapar. Dolayısıyla, Türk Yurdu dergisinin milliyetçi söylemine bakarken ilk incelenmesi gereken husus Osmanlıcılık-İslamcılık-Türkçülük ekseninde kendi pozisyonu olan Türkçülüğü nasıl konumlandığı olmalıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını önlemek adına 19. yüzyılın ortalarından itibaren çeşitli fikirler ileri sürülmüş ve bunlar kabaca devletin vatandaşları olacak olan Müslim ve Gayrimüslim tebaanın eşitliğini savunan Osmanlıcılık, ülkede Müslümanların işbirliğini ve egemenliğini savunan İslamcılık ve en sonda ülkedeki savaşlar, toprak kayıpları ve iskan politikaları sonucunda gittikçe homojenleşen Türk unsurunun ülkede hakim konuma gelmesini savunan Türkçülük başlıkları altında toplanmıştır. Burada bir parantez açıp şunu da belirtmek gerekir ki, bu politik hatlar hiçbir zaman kesin çizgilerle birbirinden ayrılamaz, bir başka deyişle, farklı konjonktürlerde farklı ideolojiler egemen duruma gelse de, tıpkı 1. Dünya Savaşı'nda hem Türkçülüğe hem de İslamcılığa yapılan vurgu gibi, aynı dönemde farklı ideolojik söylemlerin kullanılmaya çalışıldığı daha doğrusu birbirleriyle pragmatik bir tarzda da olsa, eklenilmesine çalışıldığı da görülmektedir. Yine de, Türk Yurdu dergisi kendi söyleminin sınırlarını çizerken Osmanlıcılık ve İslamcılığın yerini, devletin bekası adına, neden milliyetçiliğe bırakması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Aslında, Türk milliyetçiliğinin Osmanlıcılık ve İslamcılıkla ilk hesaplaşma çabası Türk Yurdu dergisinin en önemli siması olan Yusuf Akçura'nın henüz 1904 yılında Rusya'da yazdığı Üç Tarz-ı Siyaset adlı broşürle ortaya çıkar. Akçura Osmanlı hükümetine tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı milleti oluşturmak olarak tarif ettiği Osmanlıcılığı baştan başarısızlığa mahkum olarak görmektedir. İslamcılığı ise bütün müslümanları Osmanlı hükümeti çatısı altında birleştirme gayesi olarak tanımlayan Akçura, bu siyasetinde başarısız olduğunu söyler. O'na göre ise "ırk üzerine müstenit bir Türk siyasi milliyeti husule getirmek fikri pek yenidir." Bununla birlikte, imparatorluğa en faydalı yol bu üçüncü yoldur, zira bu sayede dilleri, ırkları, adetleri ve birçoğunun dinleri ortak olan ve Asya'nın büyük kısmı ile Avrupa'nın doğusuna yayılmış bulunan Türklerin birleşmesi ve

büyük bir millet meydana getirmeleri mümkün olacaktır, bu işte de en mühim rolü Osmanlı Devleti oynayacaktır. Akçura Türkleri bir araya getirecek maddi ve manevi hissiyatın henüz ortada olmadığını söylemekle beraber, İslam dininin bu konuda olumlu bir rol oynayabileceğini belirtir. Bu hususta, İslam içinde farklı milletlerin ortaya çıkmasına izin verecek şekilde reforme edilmelidir (Akçura, 1998b). Kısacası, Akçura Türk milliyetçiliğinin önemini savunurken İslam'dan tümüyle vazgeçmez, yalnız onu Türklerin birleşmesinde tali, yardımcı bir unsur olarak görür. Türk Yurdu'ndaki yazılarında ise milletin oluşumunda İslam'a verdiği bu tali rol de bulanıklaşmaya başlar.

Türk Yurdu dergisinin 21. sayısında, “Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar” adlı sonradan devamı gelecek olan makalelerin ilki Paul Risal imzasıyla çıkar. Bu yazara göre, Türkler yıllar yılı imparatorluğun en fedakar ve acı çeken unsuru olmasına rağmen özellikle Hristiyan unsurların yükselmesi ile birlikte geri plana itilmişlerdir. Türk kavmi, başsız ve dimağsız bir uzviyet halinde kalmıştır (1998a: 351-352). Türkler imparatorluğun kötü gidişini engellemek için Osmanlılığa sarılsalar da diğer unsurlar çoktan milliyetçiliği benimsemiş bulunmaktadır. Dolayısıyla, Osmanlılık imparatorluk için zararlı bir fikir olmaktan öteye gidemez, zaten başarısızlığı anlaşıldıktan sonra da etkisini kaybetmiştir (1998b: 365-367). Paralel bir şekilde Gökâl de Osmanlılığın Tanzimat yazarlarından başka destekleyeni olmadığını ve asrın millet asrı olması dolayısıyla Osmanlılığın başarısızlığa mahkum olduğunu belirtir (1999a: 184). Dahası, Tanzimat yazarları Türklük fikrinin gelişimi önünde de bir engel oluşturmuşlardır (1999b: 403). Bu anlamda Tanzimat salt bir Batı taklitçiliği olarak değerlendirilir (Nami, 1999: 36-37). Osmanlı kelimesinin sadece bir devlet unvanından ibaret olduğu, resmi bir unvandan daha fazla bir önemi olmadığı vurgulanır (Köprülüzade, 1999a: 376). Bütün bunlara rağmen, Türk Yurdu'nun milliyetçi söyleminde Osmanlı kelimesinden ya da Osmanlılık ideolojisinden keskin, tam bir kopuş görülmez. Aksine Türk unsurların birleşmesi Osmanlı unsurlarını bir arada tutacak yegane çare olarak görülür, paralel olarak Osmanlılık ideolojisinin etkili olabilmesi için imparatorluk sathında Türkçü bir politika izlenmelidir. Yani, Türkçülük Osmanlılığın “muarızı değil müeyyididir”, ancak Türklük sayesinde Osmanlılık gelişebilir ya da muhafaza edilebilir. Zira, Türkler Osmanlıları birbirine bağlayan unsurdur (Gökâl, 1999a: 185; Köprülüzade, 1999a: 372 ve Ulvi, 1998: 269). Türk milliyetçiliğinin gelişmesi durumunda Osmanlı unsurlarının parçalanacağını düşünmek yanlıştır, zira Türkler kimseye fenalık istemez. Türk milliyetçiliği siyasi bir hakimiyet istemez, imparatorluk sınırlarındaki bütün unsurlara hürmetkardır (Agayef, 1999a: 295). Dolayısıyla, Landau'nun (1995: 46) İTC için söylediği cemiyetin Türkçülük akımını öne çıkarmasına rağmen Osmanlılıktan da tamamen kopmaması durumu, Türk Yurdu için de aynı ölçüde geçerlidir

Osmanlılıktan Türkçülüğe geçişteki bu tedirgin tavır, sürekli arkasına geri dönüp bakma arzusu Türk Yurdu'nun İslamcılığı değerlendirilmesinde de gözlemlenebilir. Her ne kadar dergide yer alan yazılarda sıklıkla asrın millet asrı olduğu söylenip, dinin kavmiyeti kendi içinden doğuramayacağı ve İslam birliği fikrinin boş bir hayal olduğu söylene de (Agayef, 1999b: 390-391; Köprülüzade, 1999a: 374) İslam Türk kimliğinin önemli kurucu unsurlarından biri olarak görülür. Hatta, Mehmet Özden Agayef'in Türk kimliğini oluşturmak için tarihe yaptığı vurgularda tipik bir Türkçü olmaktan ziyade bir İslam reformcusu görüntüsü çizdiğini belirtir (1994: 41). İslam Türk milletinin ananesinde çok önemli bir yere sahiptir. Dahası, milli ve dini intibah Türkler de birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Dolayısıyla, Türk'ün gelişimi İslam'ın da gelişimi anlamına gelecektir (Akçura, 1999a: 279; Necdet, 1999: 89). İslam bir din olarak milleti dışlamaz, hatta İslamiyet milliyet ve vahdet-i kavmiye üzerine kurulmuştur. Ne zaman ki Arap milleti vahdet-i milliye esaslarından sapma göstermişse aralarındaki birliği ve düzeni kaybetmişlerdir. Dahası, İslamiyet'i kabul edenlerin de kendi kavimlerinden ve lisanlarından vazgeçeceklerine dair bir şart yoktur. Bu anlamda İslamiyet Türk'ün milli dini olarak görülmektedir. Dahası, İslamiyet her farklı kavimde o kavmin özelliklerini alır ve Türklerde de din kavmiyet ile iç içe geçmiştir (Agayef, 1998a: 112; Agayef, 1998b: 162 ve Agayef, 1999b: 389-392). Gökalp ise Türklük ile İslamlık arasında biri milliyet diğeri beynelmileliyet mahiyetinde olduğu için bir sorun olmadığını iddia eder. Dolayısıyla, millet fikri İslam'ın gelişimi için olmazsa olmazdır. (1999a: 186; 1999b: 402). İslamcılık ve Türkçülük konusunda belki de en ilginç yazıyı Mehmed Fuad Köprülüzade derginin 1913 yılında yayınlanan 45. sayısında yazar. Köprülüzade'ye göre, Hristiyan alemindeki milli uyanıştan sonra İslam alemi buna seyirci kalamazdı ve kalmamıştır da. Köprülüzade devleti büyük bir daire-i içtimaiyeye benzetir. Burada merkezi Türklük tutarken, onun etrafındaki birinci daireyi İslamlık, son daireyi de Türk ve İslam'a tabi olan Hristiyan unsurlar oluşturur. Türk-İslam dairesi zamanla zayıflamıştır. Kısacası Köprülüzade Osmanlı devletini bir Türk-İslam saltanatı olarak tarif eder. Dolayısıyla, devlet Arap ve Türk unsurlar üzerinde yükselecektir (Köprülüzade, 1999a: 372-376)⁵. Fakat, İslam'ın Türkler için bu denli önemli olduğunu vurgulayan Köprülüzade Türklerin kendi "öz", milli kimliklerini unutmalarında da en büyük nedeni Türklerin İslamiyet'i kabul edişlerinde görebilmektedir (1999b: 360). Kısacası, Türk Yurdu ilk yıllarında kendi milliyetçi söylemini inşa ederken İslam ile olan bağı koparmamaya azami

5 Bu yıllarda Türk-Arap kardeşliği dergide başka yazarlar tarafından da vurgulanmaktadır: "Osmanlı-Türk askerliği, Arap kardeşleriyle birlikte, dillerde destan olmuş faziletlerinden bir zerre bile kaybetmediğini, her taraftan Avrupa istilasıyla çiğnenmiş İslam Afrika'nın bir noktasında, alını yüksek, elindeki ayıl yıldızlı bayrağı dik tutarak, tiz sesli borusu ile bütün aleme tekrar ilan etmektedir" (Akçura, 1998c: 72). Hasan Kayalı Balkan Savaşı ve 1. Dünya Savaşı başlangıcında İttihat ve Terakki'nin Arap unsurlarla ittifak arayışına girdiğini ve 1914 seçimlerinde Meclis-i Mebusan'daki Arap unsurlarda çarpıcı bir artış yaşandığını belirtir (1998: 151-152 ve 197).

dikkat etmiştir. Hatta, Türk alemi arasında İslamiyet ve Türklük olmak üzere iki adet kaygı olduğu iddia edilir ve bu iki cereyan da eşit derecede önemlidir (Agayef, 1998c: 47; Agayef, 1998d: 82). Benzer şekilde Gökalp'te Türkçülerin gayesinin muasır bir İslam Türkçülüğü olduğunu söyler (1999b: 404).⁶ Bu anlamda, İslamcılık ve Türkçülük arasında tedirgin bir milliyetçi pozisyon kendini belli etmektedir. Türk Yurdu milliyetçiliği bu anlamda Tanıl Bora'nın (1999: 16-17) Türk ön-milliyetçiliğinde dini bir restorasyon saiki görmesinden bir adım ötededir, burada İslami bir restorasyondan çok İslam'ın Türk milliyetçiliğinin gelişiminde yardımcı bir konuma indirgenmesidir. Bu hususta Karpat Akçura'nın İslam ile İslamcılığı birbirinden ayırdığını söyler. İslam büyük bir Türk milletinin oluşumunda vazgeçilmez bir unsurdur, din kendini yenilerse ve milletlerin ortaya çıkmasına izin verirse milliyetin bir unsuru olabilir ve Türklerin birlik ve beraberliğine katkıda bulunabilir; ancak, İslamcılık etnik kökenleri göz ardı ettiği için Müslümanları bölmüştür; sonuçta dünya çapında bir Müslüman birliği gerçekleştirmek bir hayaldir (Karpat, 2004: 725). Özellikle 1. Dünya Savaşı'nın ilerleyen yıllarında İslam ve milletinin kopmaz bağları vurgusu gittikçe silikleşmiş, dahası devletin Türk ve Arap unsurları üzerinde yükselmesi gerektiği gibi görüşler yerini savaş konjonktürüne bağlı olarak, Türklerin tek hakim unsur olduğu bir modele bırakmıştır. Sonuçta, Köprülüzade'ye göre, Türkler de İslam alemine sirayet etmeye başlayan millet ve milliyet fikirlerini kabullenmişlerdir. Her ne kadar, Türkler arasında milli vicdan tam anlamıyla oluşmadıysa da din, lisan, gelenek itibarıyla manevi bir birlik teşkil eden Türk kitlesinde Türklük meselesi belki fiilen değil ama hakikaten maddeten mevcuttur (1999a: 373). Burada, Türkçü münevverlere düşen görev ise milletin bağrında yatan ama henüz bilince çıkarılmamış bu öğeleri millete tekrar hatırlatmaktır, onu daldığı derin uykudan uyandırmaktır, milletin derinlerinde yatan bir şeyi yeniden keşfetmektir (karş. Anderson, 1995: 216-217).

IV

Türk Yurdu dergisinin milliyetçiliği dönemin hakim ideolojisi haline getirmek yönünde harcadığı bu çaba milliyetçiliğin içinde bulunulan çağın vazgeçilmez ideolojisi olduğu yolundaki vurgu ile de birleşir. Buna göre, 19. yüzyıl milliyet asrıdır. Bununla birlikte, millet ve milliyet Almanlar ve Fransızlar tarafından farklı şekillerde tarif edilir. 19. yüzyılda en çok rağbet gören ise milleti ırk fikri ile birleştiren Alman milliyetçiliğidir. Akçura burada Alman filoloji ve tarih

6 Türk Yurdu'nun İslamcılık karşısındaki bu konumunu İttihat ve Terakki'nin de büyük ölçüde paylaştığını söylemek gerekir. Her ne kadar İTC bu pozisyonunu büyük ölçüde pragmatik saiklerle kurmuş olsa da Tunaya'nın dediği gibi, İttihat ve Terakki'nin bir yüzü ne denli Türkçü-milliyetçi ise diğer yüzü de o denli İslamcıdır. Ancak, Tunaya'ya göre, milliyetçi-Türkçü akım asıl gerçek yüzüdür, İslamcılık ise bir politika meselesidir. Zira, o dönemde hangi parti olursa olsun başarıya ulaşmak için İslamcı olmak zorundadır (2000: 377).

çalışmalarının da üzerinde durur (Akçura, 1999b: 150-151; Akçura, 1999c: 322-323). Agayef ise romantik milliyetçilik doğrultusunda Avrupa’da yapılan folklor çalışmalarından bahseder (1998d: 81). Türk milliyetçiliğinin de benzer dil ve tarih çalışmaları ile başladığını savunan Akçura, özellikle eski Türkleri inceleyen yabancı Türkologların önemini belirtir ve Leon Cahun ve Barthold’un eserlerini konferanslar dizisi halinde tanıtır (1998d: 18).⁷ Bunlardan başka, Türkçülüğün bir diğer kaynağı olarak da Rus Türkleri görülür (Agayef, 1998: 82) ve Rusya’da milliyetçiliğin önde gelen isimleri de Türk Yurdu dergisinde sıklıkla yer bulur. Gerçekten de Rusya’daki Türk aydınlarının özellikle Slav milliyetçiliğinden etkilenmiş olanlarının Türkiye’ye göç etmesi Türk milliyetçiliğinin oluşumunda kilit bir yere sahiptir (Göçek, 2002: 66). Dergide bu iki kaynaktan başka milliyetçiliğin gelişimi Balkan Savaşları’na ve Birinci Dünya Savaşı’na bağlanır. Aslında bu gelişme Türklük üzerine olan “bilimsel” ve “kültürel” çalışmalardan siyasi olarak Türkçülük fikrine bir geçiş olarak da okunabilir. Burada Türklük etnik bir milli kimliği, Türkçülük ise Türk siyasi milliyetçiliğini ifade eder (Karpas, 2004: 659). Buna göre, Balkan Savaşlarında yaşanan kayıplar bütün Türklere ve Müslümanlara şiddetli tesirlerde⁸ bulunmuşsa da bu tesirler sonucu Türk aleminde bir milli intibah meydana gelmiştir. Balkan Savaşları’nın olduğu yıl Türklerin milliyet yılı olarak adlandırılır (Akçura, 1999d: 260-261). Benzer şekilde, 1. Dünya Savaşı da Türkçülüğün gelişmesi için bir fırsat olarak görülür:

“Türkler, Cihan Harbi’nin ilk devresinde, kendi arzu ve iradeleriyle değil, hakimlerinin emr ü fermanıyla meydan-ı kavga ve kıtale sevk olundular: Avusturya-Macar ve Alman hudutlarına karşı sürülen Rus orduları içinde la-ekal iki yüz bin Türk-Müslüman neferi vardı (...) Türklüğün nokta-i nazarından Cihan Harbinin ikinci devresi Devlet-i Osmaniye’nin Alman ve Macar milletlerine iltihak edip Rusya ve müttefiklerine ilan-ı harp eylemesiyle başlar (...) Türkçüler nazarında bu son Osmanlı-İtilaf-ı Müselles harbinin hususi bir mahiyeti daha vardır: Bu harpte Osmanlı orduları, Devlet-i Osmaniye’nin hayat-ı

7 Taner Timur da Osmanlı devletinin son döneminde ulusal bilincin gelişmesinin başlangıçta şarkiyatçılığın bir kolu olarak ortaya çıkan Türkolojinin etkisi altında kaldığını söyler. Türkoloji 17. yüzyılda Cizvit papazlarının başlattığı Çin araştırmaları disiplinine bağlı olarak gelişir. Deguignes 18.. yüzyıl ortalarında eski Türkler hakkında ilk eseri yazmıştır, J. Klaproth ve R. Remusat Türkoloji bakımından önemli figürlerdir. Osmanlı Devleti’nde Türkçülüğün doğuşunu etkileyen en önemli eser ise Leon Cahun’un 1896 yılında yayınlanan eseridir. Bu eser Türkler hakkında sadece bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda değerlendirmeler yapar, hükümler verir ve yön gösterir (Timur, 1998: 134-135).

8 Fuad Dündar Balkanları kaybetmenin sonucunda İttihat ve Terakki siyasetinin ağırlık merkezinin Anadolu’ya kaydığını belirtir, çünkü: “toprakların üçte birinin kaybı, beraberinde ulus devlet için bir nüfus temeli sağlıyor, nüfus daha da homojenleşiyordu”. (Dündar, 2002: 31). Taner Akçam ise Balkanları kaybetmenin İTC’ye büyük bir travma yaşattığını, hatta Türk milliyetçiliğinin sonraki aşamalarında da bu kaybın hiçbir şekilde unutulmadığını belirtmektedir (2002: 59).

istiklaline suikast eden düşmanlara karşı vatanlarını müdafaa etmekle kalmıyorlar; aynı zamanda imparatorluk haricinde kalan Türk ve Müslüman kardeşlerini mahkumiyet ve esaret altından kurtarmak hareket-i tarihiyesine de başlamış oluyorlar (...) İşte Türkçülerin anlayışına göre Devlet-i Osmaniye cihan harbine böyle ulvi ve insani bir gaye gözeterek iştirak etmiştir. İhtimal bütün muharıpler arasında Osmanlılar kadar haklı olanı yoktur” (Akçura, 1999e: 20-22).

1. Dünya Savaşı'nın Osmanlı ordusuna “hakanlığın şimal hududu haricinde yetim kalan Türkleri kurtarmak” görevi verdiği belirtilir (Türk Yurdu, 1999a: 31). Hatta, Akçura dünyayı dolduran top seslerinin Türklüğün uyanışını işaret ettiğini söyler (Akçura, 1999f: 85). Buna paralel olarak Gökalp de bir milletin ancak büyük felaketlerle karşı karşıya kaldığında milli seciyelerine sarıldığında bahseder. O'na göre, ancak felaket zamanlarında “umumun ruhunda” milli bir şahsiyet yaşar, bütün insanlarda bu milli şahsiyet uğruna çalışır ve kendi hürriyetlerini değil milletlerinin geleceğini düşünürler. İşte bu mukaddes düşünceye “mefkûre” adı verilir. Felaket ve buhran devirlerinden sonra da milletin bağrında yanan bu ateş sönmez (Gökalp, 1999c: 137).

Dergiye göre, Türklerin milli bilince ulaşması ve birleşmesi bir zorunluluktur, zira günümüz Türk dünyası parçalanmıştır ve “perişan” bir haldedir. Dergide Türklerin ve Türklüğün içinde bulunduğu “zavallı”, “perişan” durumdan yakınma sıklıkla görülür. Halide Edib Padişah ve Şehzadelerimize başlıklı yazdığı bir yazıda Bulgarların yeni bir tarih yaparken bizim tarihimizi gömdüğümüzü, topraklarımızın ve yurtlarımızın ağladığını, Türkün yalnız ruhunun değil alınının da yerlerde süründüğünü söyler ve içinde bulunulan durumu kabus olarak nitelendirir (1999a: 33). Benzer şekilde Kazım Nami de Balkan Savaşlarının yıkıcı etkisinden Türklüğü kurtarmak gerektiğinden söz eder. O'na göre, “memleketimiz, boydan boya tabıbsız, ilaçsız, bakıcısız bir hastahanedir.” Bu durumun nedenleri ise, cehalet, dinde mutaassıplık, iktisadi esaret, sefalet ve yoksulluk ve tembellektir (Nami, 1999: 36-37). Özellikle Edirne ve Balkanların elden çıkmasından sonra bu ağıt ve şikayet durumu dergide zirvesine çıkar: “Ağla, yas tut yoldaşım! Edirne'mizi de elden çıkardık. Ağla ve Türklük gülünceye kadar gülme” (Türk Yurdu, 1999b: 244). Agayef'e göre bu durumun mezhepler ihtilafı, siyasi olarak Türklerin, özellikle Orta Asya Türklerinin, esareti ve milli bilinç yokluğu⁹ olmak

9 Türkler arasında milli bir bilincin görülmeyişi de dergide sıklıkla vurgulanan bir temadır. Erzurum'da yapılan bir gezide bir köylüye “sen Türk değil misin?” diye sorulunca köylü “neye Türk olayım, ben Müslümanım!”, der. İlk önce bunun münferit bir durum olabileceği ama daha sonra halktan başka insanlarla konuşulunca bu durumun halkın ruhunda kökleşmiş bir kanaat olduğu söylenir. Makalenin yazarı şahidi olduğu birkaç vaka daha olduğunu ama bunların “zehrini kendi içine akıttığını” belirtir (Sabit, 1999: 72).

üzere üç sebebi vardır (1998e: 16-17). Bütün bu toprak kayıpları ve imparatorluğun içine düştüğü durum “milli benliğin kaybı” olarak okunmakta ve Türk gençlerine uyanma çağrıları yapılmaktadır (Oğuz, 1998: 66). “Milli benlik kaybı” vurgusu dergide sıklıkla karşımıza çıkar zira tam da Türk milliyetçiliğinin doğduğu bu dönemde Türk terimi aşağılayıcı bir anlama gelmektedir (Landau, 1995: 29). Akçura’ya göre ise, bu durumun en büyük sebeplerinden birisi idealsizliktir. Akçura Türk gençlerine ideal verebilecek kurumların yokluğundan şikayet eder, en idealist gençleri yetiştiren kurum askeriyedir. Oysaki, herhangi bir toplumda ideal yoksa o toplumun gelişmesi şöyle dursun, varlığı bile tehlikeye düşer (Akçura, 1998e: 266-268).

Sonuçta, Türk Yurdu dergisi Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışını hem bir tarihsel zorunluluk hem de tarihsel koşulların sonucu olarak okumaktadır. Türk milliyetçiliği bir zorunluluktur, zira asır milletler asırdır ve Türkler ayakta kalmak için Türkçülüğe er ya da geç döneceklerdir; nitekim Türk Yurdu’na göre Osmanlılık ve İslamcılığın siyasi başarısızlığından sonra durum tam da bu minvalde gelişmiştir. Buna rağmen, Türk milliyetçiliği tarihsel koşulların bir sonucudur, zira Türkler tarihsel süreçler sonucunda, Balkan Savaşları ya da Birinci Dünya Savaşı gibi, milliyetçiliğe doğru yönelmişlerdir. Bu anlamda, bu okumada sanki apolojik bir tavır gizlidir; Osmanlılık ve İslamcılıktan kararlı bir şekilde kopmayı tercih etmeyen ya da beceremeyen Türk Yurdu milliyetçileri, kendi milliyetçi pozisyonlarını imparatorluğu kurtarmak için bir son çare gibi görmekte dirler. Söylemlerinde bu talihsiz olaylar olmasaydı, imparatorlukta milliyetçiliğe gerek kalmayacaktı, gibi bir boyut gözlemlenebilir. Bununla birlikte, özellikle Balkan Savaşları’ndan sonra ve 1. Dünya Savaşı’nın çıkması ile birlikte bu apolojik tavır yerini, Cihan Harbinin Türkçülük önünde bir fırsat olduğu gibi, daha net söylemlere bırakır.

Türk Yurdu dergisinin milliyetçi söylemi bünyesinde bazen birbirini tamamlayan bazen de birbiriyle çelişen çeşitli milliyetçi söylemleri barındırır. Bu söylemlerde coğrafya-vatan-toprak, tarih, kültürel ve soy-etniye yapılan vurgular dönemin siyasal konjonktürü ile de harmanlanarak ön plana çıkar.

V

1914 yılında “Millet ve Vatan” adıyla yayımlanan bir yazısında Gökalp vatani uğruna canların feda edildiği kutsal bir ülke olarak tanımlar. O’na göre, ülkeye bu değeri veren şey maddi tabiat değildir. Vatan bu kudsiyeti mukaddes bir mevcudiyetten alır. Bu mevcudiyet ise millet ve ümmete dayanır. Dolayısıyla, ümmetin ve milletin vatani olmak üzere iki vatan vardır (1999d: 303). Türk

Yurdu’nda Türk unsuru Altay Dağları’ndan doğan ve “Çin’in en hücre köşelerinden Finlandiya, Lehistan, Macaristan ve Afrika-yı Şimali’ye kadar” yayılan bir unsur olarak tanımlanır (Agayef, 1998e: 15). Akçura ise Türk dünyasını Osmanlı Devleti, İran’ın şimal ve şimal-i garbi tarafı ve Rusya ile Çin’e tabi olan geniş kıtalar olmak üzere üçe ayırır (1998d: 21).

Bunların yanında, Türk Yurdu dergisinin milliyetçi pozisyonunda bir toprak birimi, coğrafya olarak Anadolu’ya yapılan vurgu önemlidir. Zira, dağılmakta olan imparatorluk içinde merkezi unsur olan Türklerin son sığınağı olarak Anadolu görülür. Zürcher’in de belirttiği gibi Anadolu, Balkanların yaşadıklarını yaşamamalıdır, burası gerçek anlamda “Türk’ün son dayanak noktasıdır” (2005: 153). Anadolu imparatorluğu besleyen, koruyan bir “ana” olarak tarif edilir, Anadolu velinimetidir. İstanbul’un, yani merkezin, Anadolu’yu ihmal etmesi eleştirilir. Hatta, Anadolu “Türkün ve Türklüğün her şeyini yaratan ve yaşatan olarak görülür (Ali, 2000: 253). Bunun için de milliyetçilerin Anadolu’ya, halka gitmesi bir millet oluşturmanın önemli adımlarından biri olarak görülür:

“İstanbul, Anadolu’yu eskiden ihmal ederdi. İhmalcilik görenek tesiriyle az çok hala devam eder. Biz İstanbul’u yani memleketin başını gövdesiyle meşgul etmek için hayli uğraştık. ‘Halka Doğru’ diye ayrıca bir gazete bile çıkardık. Maksadımız İstanbul’un beylerini, efendilerini ‘halk’ ile ‘Anadolu’ ile alakadar etmek idi. ‘Türk Ocağı’ yeni açıldığı zamanlar müdürümüz ocak gençlerinin Anadolu’ya gitmeleri, Anadolu’yu gezmeleri, Anadolu’yu öğrenmeleri, Anadolu’yu sevmeleri için epey teşvikatta bulunmuştu” (Türk Yurdu, 2000a: 59).

Türk Yurdu dergisi halkı milletin ana unsuru olarak görür, Akçura da milliyetçiliğin halkçılık ile aynı anlama geldiğini vurgular (1978: 143). Halk sadece milleti sayısal anlamda oluşturacak olan bir kitle olarak görülmez aynı zamanda, milliyetin esaslarını halk yaşatar, “milliyeti halkın zevki ve ruhi duyuları, halkın akideleri, halkın görüşleri teşkil eder” (Türk Yurdu, 2000b: 307). Georgeon Türk Yurdu’nun başlangıcından itibaren halkçılık ve Türk milliyetçiliği arasında organik bir bağ kurmaya çalıştığını ifade eder (1999: 109). Anadolu balta girmemiş bir orman, bakire bir kız olarak tarif edilir, “onun sinesinde henüz sarfedilmemiş birçok kuvva-yı hayatiye mevcuttur.” Eğer Anadolu’ya dönersek birçok eksikimizi tamamlamış oluruz, başımıza gelen felaketlerden kurtulmak için güç toplarız (Türk Yurdu, 1999c: 175). Anadolu’ya bu vurguda bir çeşit romantik milliyetçilik de önemli bir boyuttur. Bölgenin ırmakları, dağları çeşitli milliyetçi metaforlar kullanılarak tasvir edilir, Türklüğün, millet olma halinin önemli bileşenleri olarak değerlendirilir:

“Kızılırmak, güzel ırmak
Sen Türklüğün dertlerini anlarsın
Asırlardır kızarak
Bu milletin kanı gibi çağlarsın!
Coşarsın, Türk ruhu gibi coşarsın
Çağladıkça duygumuzu okşarsın” (Sacid, 2000: 72).

Hatta, çeşitli metaforlarla doğanın kendisi ile millet olma arasında bir bağ da kurulur. Milletlerin hayatı bir ağaca benzetilir; kökleri mazidedir, “gövdesi hale doğru uzanır; ve istikbal dalları, budaklarıdır. O ağacın yarın açacağı çiçeklerin, vereceği meyvelerin güzel ve iyi olması için takayyüt ve ihtimamlarımızı köküne hasretmek lazımdır” (Sahir, 1999: 311). Veyahut, doğa ile Türklerin yüceliği hakkında mülahazalarda bulunulur:

“ (...) söyle, bu toprak üstünde gelip geçenlerden en şanlı, en vakur hangi orduyu, sen hangisini sevdi? Yeryüzünde hangi hakanların tacı en parlak, alını açık, kalbi temizdi. Ve hangileri arslan gibi yiğitti; sen hangilerini en ziyade beğendi; Türk hakanlarını değil mi, gök kubbe?” (Haluk, 1999: 317).

Bu romantik tavır Anadolu köyü ve köylüleri üzerine olan yazılarda da göze çarpar. Köylünün çalışması üzerine methiyeler düzülür: “Çeşme önlerinde hamarat kadınlar, yorulmak bilmez kızlar, kollar sıvanmış, etekler çemrenmiş çalışıyorlar (...) Baharda yuva yapan dişi kuşlar gibi gidiyorlar geliyorlar, kışa hazırlanıyorlar” (Hakkı, 2000a: 87). Ya da köyler doğayla iç içe tasvir edilir (Hakkı, 2000b: 101-102).

Ancak, bu romantik ve güzellemeçi tavır yerini kolayca bir şikayet etme, milli seciyenin eksikliği söylemine de bırakabilir. Mesela, milletin en güzel duygularını, hislerini içinde barındıran, barındırması gereken Anadolu türkülerinin cinsel çağrışımları karşısında Anadolu'nun bir çok bölgesinde seciyesizlikten şikayet edilir: “Anadolu'nun bazı aksamında korkunç seciyesizlik alametleri var. Bunu şimdiden görmeli, düşünmeli, ana yurdun bu zavallı köşelerine iman ve nur akıtmalıyız” (Fahri, 2000: 199). Kısacası, milletin son sığınağı olarak tasvir edilen Anadolu, aynı zamanda, paradoksal bir şekilde, milli seciyeye sahip olmayan, milli seciyenin aşılması gereken bir bölge olarak değerlendirilir. Dahası, Anadolu sıklıkla viran ve perişan olarak görülür ve buradaki Türklük cehalet, taassub ve uyku ile özdeşleştirilir (Emin, 1998a: 230). Bu durum, Türk Yurdu'ndaki milliyetçi söylemin Anadolu'yu zoraki bir sığınak olarak

değerlendiren tavrı ile de örtüşür, zira dergide coğrafyanın, milleti, milliyetçiliği coğrafya üzerinden kurgulamanın bir başka önemli mekanı daha vardır: Turan (1999d: 303). Asya’da Türklerin yaşadığı bölgeye verilen isim olarak Turan, daha çok kültürel referanslarla karşımıza çıkar. Bununla birlikte, Turan dergide, Birinci Dünya Savaşı’nın konjonktürüne bağlı olarak, siyasi bir proje, Türklerin birliğinin gerçekleşeceği yer olarak da görülür.

Her ne kadar Türk Yurdu’nda “Türk alemi vekayinin merkez-i sıkleti Türkiye” (Akçura, 1998a: 353) olarak gösterilse de derginin ilk sayısından son sayısına kadar Turan olarak tarif edilen bölgeye yoğun bir vurgu görülür. Türklerin asıl vatanı olarak Turan tarif edilir, Turan Türklerin efradını cami ve ağyarını mani olan sadece mefkurevi bir vatan olarak gösterilir (Gökalp, 1999e: 240). Agayef de bütün Türklerin siyasi birliğinin imkansızlığından bahseder (1998a: 111). Bolşevik İhtilali’nden sonra Türklerin manevi birliklerinin artık meydana geldiğinden bahsedilir ve Türkler arasında dil ve vicdan birliği üzerinde durulur (Türk Yurdu, 2001: 186). Ancak, buraya olan vurgu sadece kültürel ya da coğrafi olarak kalmaz, özellikle 1917 Rusya’sının devrimci durumundan faydalanarak siyasi birlik vurguları da göze çarpmaya başlar. Osmanlı sınırları dışında kalan Türklerin Osmanlı Türkleri ile birleştiği ve hepsinin tek ve ortak bir vatan kurduğu vurgulanır (Subhi, 2000: 343), kısacası mefkurenin gerçeğe dönüştürülmesine çabalanır. Özellikle Kafkas cephesinden haberler verilirken Turan bir siyasi birliğin mekanı olarak göze çarpar. Buna paralel olarak Uriel Heyd da Bolşevik İhtilali ile birlikte Turancıların Orta Asya’ya dair birlik heveslerinin doruk noktasına çıktığını belirtir (1950: 128). Derginin özellikle edebiyat sayfalarında irredentizmin izleri açıkça görülür. Mehmet Özden “hayal ile gerçeğin, mevcut durum ile ideallerin uyuşmamasının yarattığı gerginliklerin Turan ütopyasını karışık duyguların bir yansımasına” dönüştürdüğünü belirtir. Bu duygular ise Türk topluluklarının genel birliği için 1. Dünya Savaşı’nın bir fırsat yapısı yarattığı inancı ile beslenir (1994: 419).

Dergide, Turan üzerine olan vurguda da tıpkı Anadolu gibi romantik bir boyut göze çarpar:

“O ses benden gelen sese benzer,
Götür onu garip Turan iline,
Baykuşlar tüneyen canan iline!
Canan ili, o bir makbere benzer!” (Sacid, 1999a: 182).

Özellikle yazılan şiirlerde ve hikayelerde bu romantik boyut belirgindir. Bu şiirlerde bölgenin insanları, ırmakları, bölgedeki eski devletler romantik bir

tarzda tasvir edilir (Doğan, 1999: 327-328; Gökalp, 1999f: 115-120). Derginin yurt olarak hem Anadolu'ya hem de Turan'a yaptığı vurguda, yurt ve buranın doğası sadece “milli bir dramanın sergilendiği yer değildir”, bu toprak parçaları aynı zamanda halkın otantik yaşantısının sembolüdür (Smith, 2004: 108). Türk Yurdu'nun Turancılığı ile bağlantılı olarak dış Türklere yapılan vurgu da derginin çıkışından itibaren ağırlıklıdır. Hatta Georgeon Türk Yurdu'nun Tatar ve Azerbeycan modelini Osmanlı aydınlarına tanıtmanın bir aracı olduğunu söyler (1999: 102). Dergide sık sık Rusya Türklerinin önemli simaları tanıtılır, onların ölüm haberleri dergide yayımlanır, oradaki gelişmelerden haberler verilir ve bölgeye düzenlenen gezilerde yapılan gözlemler aktarılır¹⁰. Dergiye göre, Türk milliyetçiliği de en çok Rusya Türkleri arasında gelişmiştir (Agayef, 1998d: 82). Özellikle İsmail Gasprinski ve O'nun Tercüman adlı gazetesi Türk Yurdu sayfalarında bir hayli yer bulur. İsmail Gasprinski'nin siyasetten çok eğitim ve sanatla ilgilendiği zira, Türklüğü kurtaracak olanın siyasetten çok bunlar olduğu belirtilir. Bunlara ek olarak, Macarlar da Turan kavimlerinden biri olarak gösterilir ve özellikle Macaristan'da kurulan Turancı derneklerle ilişkiler kurulur. Özellikle Macaristan'da kurulan La Société Tourannie-Turan Cemiyeti'nden dost ve kardeş cemiyet olarak bahsedilir. Bu cemiyetin çıkardığı Turan adlı dergi için de cemiyet ayrıca tebrik edilir. Dahası, bu dergide Macaristan'ın Turancılıktaki rolü üzerine yayımlanan bir yazı da Türkçe'ye çevrilir (Albert, 1999: 274; Türk Yurdu, 1998b: 103-104; Türk Yurdu, 1999d: 78-79)¹¹. Rusya Türkleri ve Macarlar dışında, dergide ilgi gösterilen bir başka topluluk da Bulgarlardır. Bu yazıya göre, Bulgarların soyları, tarihleri ve dilleri dikkatle incelenirse Türk oldukları ortaya çıkar (Manulef, 1999: 342-343).

Türk Yurdu dergisinin milliyetçi söyleminde coğrafi boyut Anadolu ve Turan üzerine kurgulanır ve bu vurgular romantik bir milliyetçi duruşla harmanlanır. Bu anlamda Türk Yurdu milliyetçiliği için “tarihi toprağın” hem Anadolu hem de Orta Asya olduğu söylenebilir. Burada Anadolu ve Turan nehirleri, gölleri ve dağlarıyla

10 Kemal Karpat Rusya Müslümanları ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin hükümet seviyesinde, “Osmanlı diplomatik servisleriyle mahalli yerli liderler arasında bilgi ve haber alışverişi yoluyla” ve halk seviyesinde, “gazeteler, ziyaretler ve kişiden kişi ikili ilişkiler yoluyla”, olmak üzere iki seviyede geliştiğini söyler. Bu ilişkiye rağmen Osmanlı hükümeti kesinlikle yıkıcı ve bölücü eylemlerden kaçınmıştır (2004: 526).

11 Nizam Önen 19. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan'da gelişen milliyetçiliğin etkisiyle Macarların Orta Asya tarihi üzerine yoğunlaştıklarını söyler. Aynı süreçte Türk-Macar akrabalığı üzerine çeşitli tezler de geliştirilmiştir. 1870'li yılların ortalarından itibaren ise Macar kamuoyunda yoğun bir Türk ve Osmanlı yandaşlığı başlamıştır (2005: 49-51). 1910lu yıllardan itibaren Turancılığın bu ülkede gelişmesi ile kurulan Turan Cemiyeti de Anadolu'ya ve Kafkasya'ya çeşitli geziler düzenler, bu cemiyet yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı'daki Türkçü aydınlarla da temaslarını geliştirmeye çalışır. Türkiye'deki Pan-Türkistlere benzer şekilde Birinci Dünya Savaşı Macar Turancıları için de Turan halklarının birbirleriyle yakınlaşması ve birliği için iyi bir fırsattır (Önen, 2005: 62-65). Önen bu çerçevede iki ülke arasında öğrenci değiş tokuşu yapıldığından da bahseder (2005: 89-90).

derin anlamları sadece “milletin öz-bilinçli evlatları” tarafından keşfedilebilecek “kutsal yurt” iken, Turan “tarihi bellek ve çağrışımların mekanı”dır, bilgilerimizin, atalarımızın yaşadığı, çalıştığı, savaştığı topraktır. Geçmiş, geçmişin kültürü ve tarihi sadece bir antika merakı olarak kalmaz, millet olmanın en hayati unsurları haline getirilir (Smith, 2004: 25 ve 107). Kısacası, Turan üzerine yapılan vurgularda Türk tarihine ve bu tarihin medeniyete yaptığı katkıya da rastlanır. Burada Türk tarihi üzerine yapılan değerlendirmeler genellikle İslamiyet öncesine referanslı olmakla birlikte Türk-İslam tarihinin dışlanması anlamına gelmez.

VI

Akçura'nın Almanların kendi milli kimliklerini, milli seciyelerini bulmak adına yaptıkları tarih çalışmaları üzerine olan yazılarına paralel bir şekilde Hamdullah Subhi de Türk Yurdu'nda tarih incelemelerinin nedeninin kendimizi bulmak olduğunu belirtir. Zaten Akçura da Almanların tarih çalışmalarına yaptığı vurguda Türklerin tarih çalışmalarının önemine çağrışımlar yükledir: “Alman tarih okulu nasıl Karolenjler devrini yüceltiyorsa, Akçura'da Cengiz ve Timur dönemlerini Asya Türklerinin tarihinde kurulan geniş imparatorluklar dönemi olarak takdis ediyordu” (Özden, 1994: 60). Bununla birlikte, Subhi asıl istikbalimizin gelecekte kuracağımız medeniyette yattığını söyler ki, bu medeniyetin de adresi Turan'dır. Türklerin Türkistan'da, Hindistan'da, İran'da, Osmanlı topraklarında, Mısır'da kurdukları parlak medeniyetler vardır. Bununla birlikte, bu medeniyetler üzerine yapılan çalışmalar kendimizi aramaktan başka bir şey değildir. Oysa, asıl medeniyetimiz gelecekte kurulacaktır (2000: 342). Smith'in (2004: 43) soy mitinin etniklerin yaşaması için hayati olduğu vurgusuna paralel olarak, Türk Yurdu da Türkler etrafında bir soy miti yaratmaya çalışmıştır. Türk Yurdu bu yazılarında büyük ölçüde Cahun ya da Vambery gibi Avrupa'daki Türkologların eserlerine dayanmaktadır. Özellikle Cahun onlar için vazgeçilmez bir kaynaktır, zira O'nun temel derdi Türklerin Avrupa'ya medeniyet getiren Turan ırkının asli unsuru olduğunu ispatlamaktır (Özden, 1994: 239). Bunun yanı sıra Özden Türkologlar ile Türk Yurdu arasındaki ilişkilerin kişisel seviyelere kadar indiğini belirtir, mesela Alma şarkiyatçılarından biri olan Martin Hartman ile Mehmed Emin bir süre mektuplaşmışlardır (1994: 243).

Türk Yurdu dergisinde Türklerin ne kadar eski ve büyük bir kavim olduklarına dair yazılar ve makaleler sıklıkla karşımıza çıkar, bu kavimlerin doğup geliştiği, medeniyetlerin kurulduğu coğrafi yer ise Orta Asya'dır, Turan'dır. Bir başka deyişle, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin tarih okumasından farklı olarak, Türk Yurdu Türklerin kökenini tamamen Orta Asya'ya taşır, dergide bu bağlamda bir Anadolu vurgusu çok az görülür. Zira, tarihin en eski medeniyetlerini kuran Sümer-

Akatlar da Turani kavimler olarak değerlendirilir (Toktamış, 2000a: 63). Derginin ilk sayısından itibaren Tarih ve Asar-ı Atika başlığı altında eski Türk devletleri üzerine yazılar çıkar. Burada Avrupa tarafından yıkıcı ve barbar olarak bilinen ve anlatılan “Türk hakanlarından” Cengiz ve Timur’un aslında insanlığa, medeniyete ve Türklüğe yaptığı “hizmetler” anlatılmaya çalışılır (Akçura, 1998d: 18). Türklerin-Turanilerin tarihin bile henüz anlayamadığı dönemlerde “asıl vatanları olan şimdiki Moğolistan’dan üç kol üzerine üç tarafa doğru” yayıldığından bahsedilir (Agayef, 1999c: 304). Kısacası, medeniyet Türklükle özdeşleştirilmeye çalışılır, hatta Türk Yurdu’nun milliyetçi söyleminde medeniyet Türk’ün fitratına nakşolunmuştur. Dolayısıyla Türkler bütün medeniyetlerde, medeniyeti kendileri kurmasa dahi, yönetici seviyelerinde yer almışlardır. Mesela İran’da İran şahı Türklerle çok düşkündür veya İslam medeniyetinin ortaya çıkmasından sonra Araplar da Türkleri elde etmeğe çalışmışlardır (Hüsameddin, 2001: 101).

Dergide ayrıca Türk tarihi çeşitli devirlere ayrılır. Buna göre, Türk tarihinin kadim bir devri vardır ki, burada Türk tarihinin başlangıcı mitoloji ve rivayet ile karışır. Bu eski dönem İslam öncesine denk düşer, Gazneliler ve Selçuklular ile de sona erer; İslam dışındaki yerlerde ise Cengiz Han’ın Türk-Moğol kabilelerine birleştirmesine kadar sürer. Burada, Cengiz Türk tarihinin en büyük siması olarak gösterilir. Eski devirlerin ardından, devr-i mutavassıt yani orta devirler gelir, bu dönem Cengiz hakanlığının parçalanması ile başlar ve birçok küçük devlet ortaya çıkar. Daha sonra bunlar toparlanmaya başlar ve Türkistan’da, Hindistan’da, Doğu Avrupa’da ve Anadolu’da bazı devletlerin ortaya çıkmasıyla bu devir de son bulup devr-i ahir, son dönem başlar. Bu devir de Türklerde millet fikrinin ortaya çıkmasına kadar sürer ve artık bundan sonrası Türklerin devr-i hazır’ıdır (Akçura, 1999g: 112). Türk tarihinin bu dönemlendirmesinde Akçura oldukça geniş bir resim çizer ve İslamiyet sonrası da dahil olmak üzere bütün Türkleri resmin içine dahil etmeye çalışır. Bununla birlikte, Akçura’nın Cengiz Han’a ve Orta Asya-Turan bölgesi devletlerine özel bir vurgu yaptığı da görülür¹². Mesela, Türklerin son devrinden bahsederken Osmanlı Devleti kadar, Türkistan ve Hindistan’a da yer verir.

Türk tarihini devirlere ayırma çabası Akçura ile sınırlı kalmaz. Ziyetullah Nuşirevan isimli bir zatta bir dönemlendirme yapar. Buna göre, Türk tarihi Türklerin batıya hareketi, Cengiz’in hakan oluşu, Aksak Timur’un tahta çıkışı ve milli hareketin doğması olarak ayrılabilir. Burada ilginç çekici olan, İslam’a bu dönemlendirmede hiçbir önem atfedilmemesidir. Bu makalede bir başka ilginç nokta da milliyetçiliğin özcü boyutuna yapılan vurgudur; zira, yazara göre,

12 Gerçekten de Yusuf Akçura Cengiz Han’a büyük değer verir. Hatta, Akçura Sarhoşluğa Karşı başlığı ile yazdığı bir yazısında bile, Cengiz’in süt ile kımızdan başka hiçbir şey içmediğini ve Cengiz’in yasasında insanı sarhoş eden içkileri içmenin yasaklandığını belirtir (Akçura, 1999h: 163).

Orhun medeniyeti halis bir Türk ruhu gösterdiği halde Gazneliler, Selçuklular, Bulgarlar, Hazarlar ve Macarlar Ari ve Sami ruhlarıyla melezleşmişlerdir. Dahası, yazar Timur'dan sonra olan zamana Kurun-ı inhitat, bozulma devirleri, adını verir. Timur'dan sonra, Türklerin zihniyetinde, ruhaniyet ve milliyetinde umumi bir düşüş meydana gelir, Şark'taki bazı Türkler Çinlileşirken, Yayık ve İtil Türkleri milli ananelerden ayrılırlar, Mişerler milli lisanlarını kaybederken Rusça konuşmaya başlarlar, Litvanya Türkleri Lehlileşir ve Ruslaşır, “Hükümet-i Gürkaniye” Türkleri ise Hindlileşir ve Farşlılaşır (Nuşirevan, 1999a: 113; Nuşirevan, 1999b: 122). Milletin bu şanlı geçmişini, kendi benliğini unutmaması vurgusu Türk Yurdu'nda sıklıkla tekrarlanır. Bu anlatıya göre Türkler çeşitli sebeplerle milli duygularını yavaş yavaş unutmışlardır ve gözlerini maziden ayırmışlardır, hatta, öyle bir an gelmiştir ki, Türk olduklarını bile unutmışlardır (Sahir, 1999: 311). Chatterjee'nin (2002: 165), Hint milliyetçiliğinin tarihi okumasında eskinin görkemine ve bugünün sefaletine yapılan vurguyu ortak bir “biz”e yapılan gönderme olarak değerlendirmesi Türk Yurdu'nun tarih okumasında da yapılabilir. Bunun yanında, Avrupalı Türkologların yaptığı eski Türklere dair tarihsel çalışmalar da dergide aktarılır (Türk Yurdu, 1998c: 68).

Tarih çalışmaları ve tarih üzerine yapılan vurgu Türk Yurdu dergisinde önemli bir yere sahiptir, çünkü, milliyetçi söylemde bir toplumun milli bilince kavuşması için kendi soyunun tarihini hatırlaması bir zorunluluktur. Tam da bu gereklilik nedeni ile Türk Yurdu sayfalarını yoğun bir şekilde Türk tarihine açar, bu tarihin ne denli eski ve köklü bir mazisi olduğundan bahsedilir. Türk Yurdu milliyetçiliği bu “şanlı” geçmiş kurgusunda odağı büyük ölçüde Orta Asya Türklerine ve onların kurduğu devletlere kaydırır. Tanıl Bora'nın böylesi bir çabayı nitелеmek için yaptığı özcü kimlik anlayışı vurgusu Türk Yurdu milliyetçiliğinin tarih anlayışı için de söylenebilir. Bora'ya paralel olarak, Türk Yurdu Türk kimliğini ezelden ebede bir tarih anlayışı içinde sabitlemeye çalışır ve Türk milleti insanlık tarihinin neredeyse başlangıç öncesine yerleştirilerek tarih üstü bir konuma oturtulmaya çalışılır, Türk milletine üstün, seçilmiş bir millet muamelesi yapılır (1999: 34).

VII

Bu tarihsel vurguya paralel olarak Türk Yurdu milliyetçiliği Türklüğü, Türk olmaklığı kültürel bir çerçeveden tanımlar. Bu anlamda edebiyat, dil ve mimari üzerine dergide çeşitli yazılar, makaleler görülür. Agayef kavmiyeti lisan, din, adet ve görenekler, ortak tarih ortak vatan ile ortak kader üzerinden tanımlar (1998b: 162). Özellikle dil milli vicdanın oluşmasında ve millet bilincinin gelişmesinde en önemli araçlardan biri olarak görülür (Gökalp, 1999g: 203). Türklerin Asya kavimleri arasında en gelişmiş edebiyata, medeniyete ve matbuata sahip olduğu

iddia edilir (Agayef, 1998f: 31). Din de Türklüğün kurucu bileşenlerinden biri olarak zikredilir (Agayef, 1998b: 162). Bununla birlikte, Türk Yurdu dergisinin millet tanımında ve Türk milletini tarif edişinde ırkçılığa ve kan ile soy Türkçülüğe varan etnisist ve özcü bir boyut da ziyadesiyle belirgindir. Özden Agayef'in Fransız İhtilali'nin liberal-demokratik ilkelerinden ziyade dil ve ırk birliğini vurgulayan boyutlarını önemseydiğini belirtir (1994: 46). Keza, Yusuf Akçura etnisist boyutu bir hayli belirgin olan Alman milliyetçiliğinin kültürel vurguları daha ağırlıklı olan Fransız milliyetçiliğinden daha üstün olduğunu belirtir. Akçura da Türkleri bazen Türk-Tatar bazen de Türk-Tatar-Moğol bir ırktan gelme, adetleri ve dilleri birbirine yakın kavim ve kabilelerin bütünü olarak tanımlar (1978: 33). Türkler beş bin yıllık bir ırkın oğlu ve korkusuz bir millet olarak tarif edilir (Türk Yurdu, 1999e: 91). Bir asker tarif edilirken el ve yüz hatları tarif edilip Osmanlı-Türk ırkının bir örneği olarak belirtilir (Edib, 1999b: 132). Bazı örneklerde ise bir kan milliyetçiliği görülür:

“Şimdi yine o namerdler yurdumuza salmışlar,
Padişahım ferman etmiş: erler çıksın meydana!
Kahpe düşman bilmiyor ki yine bizde o kan var,
Bilmiyor ki yine bir Türk bedel yirmi düşmana!” (Ziya, 1999: 237).

Özellikle savaş koşullarında, kana ve soya yapılan bu vurgunun vatan ve toprak söylemi ile de birlikte ortaya çıkması anlamlıdır. Zira, vatan Türk kanı ile sulandığı için vatan olarak tarif edilir (Seyfi, 1998: 246). Akçura da Türk ve Tatarların birlikteliğini ortak kana dayandırır (Akçura, 1998f: 426). Bu pozisyon dönemin savaş ortamı da düşünülürse rahatlıkla rövanşist ve kinci bir yere de savrulabilir. Bu intikamcı anlayış özellikle hikaye ve şiirlerde karşımıza çıkar:

“Kinine gelince (...) Vatanının ayakları altına karanlık ölüm uçurumları kazanları bil! Milletinin kollarına ağır güllenin zincirlerini hazırlayanları öğren. Devletinin şanlı bayraklarını hain ellerle parçalamak isteyenleri tanı. Ecdadının kanlı mezarlarını kirli çizmelerle çiğneyenleri belle. Ve bunları hiçbir vakit affetme, bunlar için kin besle (...) Bu düşmanların kimler olduklarını öğrenmek mi istiyorsun?...Bana sorma, tarihini oku. O sana bunları haber verir...” (Emin, 1998a: 213).

Bir başka örnekte Balkanların öcünün alınmasını isteyen bir şiir Öç Marşı adı altında yazılmıştır. Bu şiirde Türk ordusunun dağıtılmasından bahsedilir, Balkanlardan Türklerin sürülmesi anlatılır ve yüreklere kin ateşi verilip bu toprakların öcünün alınması istenir (Sacid, 1999b: 301). Dahası, bu milliyetçi

söylem kendi soyunu yukarıda tutup, diğer milletleri aşağılayan bir söyleme de yol açar: “Bugüne değin harpte galip gelen biz değiliz. İstihfaf ettiğimiz sütçü Bulgarlar, domuz çobanı Sırplar, hatta meyhaneci Yunanlılar bizi, beş yüz yıldır hepsine efendilik eden Osmanlıları yendiler” (Akçura, 1999i: 45). Aynı minvalde, Mehmed Emin’in bir şiirinde geçmişte köle olan milletlerin Osmanlıyı yenmesinden bahsedilir (1999a: 133).

Ahmed Ağaoğlu ise milleti hem lisanda, hem dinde, hem de ırkta görür. O’na göre, millet ve milliyet kelimeleri birbiriyle karıştırılmamalıdır, bir Türk milliyeti vardır ancak bir Türk milleti henüz ortaya çıkmamıştır. Bazıları milliyeti ırkta aramıştır ancak ırk yalnız başına milliyet değildir; bazıları ise milliyeti dinde aramıştır fakat aynı dine mensup olan başka başka milletler teşkil etmişlerdir. Bazıları da milliyeti lisanda bulmaya çalışırlar ancak aynı lisana mensup cemiyetler farklı milletleri oluşturabilmişlerdir. Dolayısıyla, milliyetin esaslarını öncelikle dil ve dilin muhtelif içerikleri –edebiyat, musiki vd.- sonra din ve en sonunda da ırkın izleri oluşturur. Bütün bunlara rağmen milliyet henüz millet değildir. Buradan millet çıkması için bu unsurların ahengdar ve şuurlu bir surette birbirleriyle karışması lazımdır. Türklerde durum tam da budur, milliyet olmanın unsurları vardır ancak henüz birbirleriyle karışmamıştır (Ağaoğlu, 1999a: 92-93).

Kısacası, Türk Yurdu milleti tarif ederken geniş bir çerçeveden hareket eder. Dergide hakim olan anlatıya göre millet bir yandan ezelden beri vardır, bir yandan da millet inşa edilecek, kurulacak bir nesne olarak tarif edilir. Ağaoğlu’nun yaptığı millet ve milliyet ayrımı tam da buraya oturur, millet hali hazırda var olan bir şey değildir, onu, milliyetin içinde yer alan çeşitli unsurlar kuracaktır. Türk Yurdu dergisinin bu başlık altında en önem verdiği unsurlardan biri de dildir.

VIII

Keza dil bir milletin kurulmasında vazgeçilmez bir unsurdur, dil toplumdaki elit kesimi bir araya getirmek onlardan homojen bir topluluk yaratmak yoluyla belirli bir devlet alanı içinde farklı toplulukları birbirine bağlayan en önemli unsur olabilir. Bu noktada, ortak bir dil basılı hale getirildiği zaman sabitlenir ve topluluğun ebedi dili olarak gösterilir (Hobsbawm, 1995: 79-82). Türk milliyetçileri de Osmanlı Türkçe’sini Osmanlı İmparatorluğu’ndaki farklı toplulukları bir millet haline getirecek en önemli araç olarak görmekteydiler (Arai, 2001: 182). Dergide Türk dili, bu dilin eskiliği ama bir taraftan da ihmal edilmişliği üzerinde sıklıkla durulur. Dilde sadeleşme çalışmalarına büyük önem verilir. Tuncer Türk Yurdu’nun özellikle Alman ve Macar dillerindeki özleşme hareketini yakından izlediğini ve istifade edilebilecek noktaların tesbitine gidildiğini belirtir (1990:

147). Buna rağmen, dergide dilde sadeleşme çalışmalarında iki farklı pozisyon belirlediği göze çarpar, ilk pozisyon dilde tam bir sadeleşmeyi savunurken, ikincisi bugüne kadar Türkçe'ye yerleşmiş kelimelerin, deyimlerin, terkiplerin atılmaması gerektiğini, bunların artık Türkçe'nin bir parçası olduğunu belirtir.

Dergiye göre dil milli bir vicdanın, ruhun oluşturulmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Türk dili “kan dili, süt dili” olarak tarif edilir, ama bozulmuş bir “kan dili”dir; dili düzeltmek gerekir (Sadi, 1999: 302). Dergiye göre milleti bir arada tutan unsur zengin bir dil ve bu dil üzerine yükselmiş zengin bir edebiyattır:

“(…) öyle ki asırlarca evvel istiklalini kaybeden nice millet vardır ki vatanlarının üstünde esen istila kasırgaları onların kökünü kazıyamamış ve bir gün yine meydana çıkmışlardır; çünkü o milletler mazide zengin edebiyatla tetevvüc (taçlanmış, taç giymiş, y. n.) etmiş, zengin lisanlarını muhafaza etmişlerdir ve çünkü milliyetle lisan birdir” (Canib, 1999: 149).

Bir milletin dili o milletin tarihini de yansıtır, milletin eski günlerdeki toplumsal durumunu, duygu ve heyecanlarını, geçirmiş olduğu buhran ve inkılapları gösterir, kısacası, bir milletin dili o milletin tarihidir. Dolayısıyla, dergide milletin benliğine gitmek ya da bu benliği yeniden icat etmek için dil vazgeçilmez olarak görülür (Toktamış, 2000b: 105). Oysa Türkçe özellikle yabancı lügatlerin etkisiyle çok bozulmuştur. Türkçe'de dil çalışmaları Şinasi Ahmed Midhat ve Namık Kemal ile başlamış ve Genç Kalemler ile devam etmiştir. Bu dergide Türkçe'yi Arapça ve Acemce'nin “baskısından, boyunduruğundan kurtarmak” gerektiği vurgusu yapılır; dolayısıyla yapılacak işler Arapça ve Acemce'nin terkip ve kaidelerini bırakmak, bu lisanların edatlarını kaldırmak, mümkün olduğu kadar savti (sesle ilgili, sese ait, y. n.) bir imla kullanmak, tercihen Türk lügatlarına müracaat etmek ve İstanbul Türkçe'sini kabul ettirmektir. Ancak, bu sayede “Arapça ve Acemcenin yolsuz hücumu durur. Türkçede Arabça söylemekten vazgeçilir” (Risal, 1999: 54). Kısacası, Türkçe'yi yabancı etkisinden kurtarmak gerekir ve bunun içinde dilde bir sadeleşme şarttır. Almanlar bu sorunu halka, halk edebiyatına dönerek çözmüşlerdir. Halktan kelimeler toplanmıştır, halk masalları, kahraman hikayeleri, destanları ve milli şiirleri toplanıp bunlardan bir sözlük oluşturulmuştur (Fuad, 1999: 202). Buna paralel Türkçe için de Türkçe kelimelerin toplanması fikri ortaya atılır (Toktamış, 1999a: 350). Dergide dil konusunda en fazla yazan yazarlardan birisi olan Celal Sahir ise Türkçülüğün dil konusunda amacının dili “lüzumsuz” kelimelerden temizleyerek, ki burada lüzumsuz her türlü yabancı kelimeye işaret etmektedir, İstanbul Türkçe'sine yaklaştırmak, Arap ve Acem vezni yerine Türk veznini kullanmak, aynı zamanda dilimizi Batı tesirinden ve taklitçiliğinden muaf tutmak lazım olduğunu belirtir (2000: 21). Gökalp ise pek de böyle bir

kesin tasfiyecilikten yana değildir. O dil konusunda fikirlerini “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” adını verdiği siyasi proje ekseninde değerlendirir. Bu modelde kabaca Türkçülük kültürel normu, İslam ahlaksal normu oluşturmaktadır. Muasırlaşma ise “Avrupa kapitalizminin bilimsel, teknolojik ve sınai başarılarıyla eşanlamlıydı ve ulusal canlanma programının bir parçasını oluşturuyordu” (Parla, 1999: 56). Bu modele paralel olarak Gökalp’e göre, Türkçe son 50-60 yıldır bir genişleme devresine girmiştir. Çağın yenilikleri memlekete girdikçe memlekete gelen bu yenilikler isimsiz kalamayacağı için dilimiz her geçen gün zenginleşmektedir ve dilimiz bu yeni kelimelerle karşılaştıkça onların taklitlerini yapıyor. Gökalp’e göre bu durum bize Türkçe’nin bir gün Fransızca, İngilizce ve Almanca’daki bütün kelimelerin karşılıklarına sahip olacağını gösterir. Gökalp bunu bir zorunluluk olarak okur:

“Lafzi kelimeler, nefsi kelamın ifadesi olduğuna göre, asrın mefhumlarından mürekkep manevi nirs lisanı vardır ki, her dil ona intibak etmek mecburiyetindedir. O halde Türkçe ne zaman bu ihtiyacını tatmin ederse o vakit muasırlaşmış, asriyet cihetindeki ittisanını ikmal etmiş sayılabilir” (Gökalp, 1999g: 203).

Gökalp dilimize giren yeni kelimeleri üçe ayırır; yabancı kelimeler, Arapça ve Acemce’den giren kelimeler, Türkçe olduğu düşünülen kelimeler. İlk grup dilimize “kaçak” olarak girmektedir. Bunlar ilim sözü, ıstılah iseler Arapça yahut Farsça’dan, değilse Türkçe’den karşılık bulmalıdırlar. İlim sözlerini Arapça veya Farsça’dan aldıktan sonra dilimize İslamlaşmış gözüyle bakabiliriz. Bunun yanı sıra, dilimizi mana itibarıyla çağdaş seviyeye getirmek, ıstılah itibarıyla de İslamlaştırmak gerektiği gibi sarf (gramer, y. n.), nahiv, imla gibi başlıklarda da Türkçeleştirmeliyiz. Dolayısıyla, dilimizde Arapça, Acemce terkipler, cemiler (cümleler, y. n.), edatlar ve sigalar (kipler, y. n.) dilimizden çıkarılmalıdır. Dahası, lisanımızdan yabancı terkipler, şiirimizden yabancı vezinler, edebiyatımızdan yabancı telmihleri atmamızdır. İşte, Türkçe bu üç başlık üzerinden ilerlemedikçe gelişmiş bir dil sayılmaz (Gökalp, 1999g: 203-204; Gökalp, 1999h: 269). İstanbul Türkçe’sini edebi lisan olarak göstermek konusunda Gökalp de hemfikirdir. O’na göre, İstanbul “Türk hakanlığının” tek kurumudur, dolayısıyla bütün Türklerin “kıblegahıdır”. Dahası, İstanbul İslam hilafetinin de karargâhıdır. Bunlardan başka, “İstanbul Türkçe’si, Türk lehçelerinin en güzeli, en işlenmiş, edebiyat ve ilimce en zenginidir”. Sonuçta, İstanbul Türkçe’sini edebiyat dili olarak kabul ettirmek Türkleri lisan ve edebiyatta tek bir millet haline koymak demektir (Gökalp, 1999e: 239). Dilde tasfiye konusunda Necib Asım’da herhangi bir dili diğer dillerden aldığı kelimelerden temizlemenin imkansız olduğunu belirtiyor. O’na göre, Türkçe’de Arap ve Acem kelimelerinden başka birçok Rum, Latin,

Slav, Macar vs. kelimeler de vardır. Bu kelimeleri Türkçe tamamen benimsemiş ve içine almıştır, başka dilden kendisine mal edilen kelimeler üzerinde de öteki dilin tasarruf hakkı olmaz; dolayısıyla bu kelimeleri kullanmaya devam etmeliyiz. Bununla birlikte Asım da diğer dillerden alınan kaide ve terkiplerin temizlenmesine taraftardır (1999: 154). Bunlara paralel olarak Hüseyin Cahid de edebiyatı herkes için anlaşılır hale getirmek ve dilde sadeleştirme isteyenlerin bu hareketlerini bir ifrada vardırıdıklarını söylemektedir (2000: 175).

Türk Yurdu dil konusunda, Türklerin en eski medeniyetlerden biri olması vurgusuna paralel olarak, Türk dilinin ve edebiyatının da en eski dil ve edebiyat olduğunu savunmaktadır. Bu durumu da çeşitli Türkologların Orta Asya’da yaptıkları çalışmalar ve bu bölgede bulunan “taşa kazılmış yazılar ve heykeller” ispatlamaktadır. Dahası, eski Türkler arasında edebiyata dair yapılan konferans haberlerine de sayfalarında yer açar (Toktamış, 2000c: 52-54). Ancak, Türkler Araplar ve Acemler ile karışıkça Ural-Altay dilleri unutulmaya başlamış ve bu “halis Türk dili” bir dereceye kadar köylüler ve ümmi kadınlar arasında yaşayabilmiştir. Köprülü bu durumu Türklerin diğer milletlerle çabucak kaynaşmaları ve onların tesirleri altına çok çabuk girmeleri ile açıklar. O’na göre, özellikle İslamiyet’i kabulden sonra Türkler Arap ve Acemlerle o denli birleşmiştir ki, kendi benliklerini unutmüşlardır. Oysa, Türk tarihinin İslamiyet’ten önceki dönemlerinde Türklerin kendine has milli bir dili ve edebiyatı mevcuttur. İslamiyet’ten sonra yazılmış Türkçe eserler arasında az çok “milli bir renge” sahip olan Kutatgu Bilig’dir, bu eser saf bir Türk aleminden ve onun maneviyatından bahseder. Türkistan’da kalan Türkler arasında milli lisan bir ölçüde muhafaza edilmişse de, Türkçe Anadolu’ya göçenler tarafından unutulmaya yüz tutmuştur: “Esasen Türk olduğu halde, birçok avamilerin tesiriyle adeta bir Acem rengi almış olan Selçuki medeniyeti, Türkçeyi tamamiyle ihmal ve istihkar ederek Farişi’yi resmi lisan haline sokmuştu.” Osmanlı İmparatorluğu’nda da bu durum devam etmiş ve edebiyatta kullanılan dil Farsça olmuştur. Ancak bu durum Kırım Harbi’ne kadar devam eder. Bu harp esnasında Ziya, Reşid ve Akif Paşa’nın yazılarıyla vatanperverlik hissi yayılır, Kemal, Hamid ve Ekrem ile de Türkçe en güzel devirlerinden birine girer. Ancak, Meclis-i Mebusan’ın Abdülhamid tarafından dağıtılması ile birlikte bir suskunluk devri başlar. Oysa, milliyet fikri artık yayılmaya başlamıştır ve istibdadın sonu ile beraber milli dil çalışmaları kendisine akacak bir mecra bulur (Hikmet, 1998a: 189-192; Köprülü, 1999b: 360-364). Kısacası, Türk Yurdu dergisi dil inkılâbının henüz başlangıç aşamasında olduğunu savunur, ancak bu inkılâp devrinden sonradır ki, Türkçe’nin henüz “gizli, kapaklı kalmış bütün zenginlikleri” meydana çıkacaktır. Bu zenginliklerin meydana çıkması içinde dilin asıl benliğine dönmek lazımdır, lisana “kendi varlığını, kendi benliğini, kendi yapı ve bünyesini gösterecek serbesti”nin verilmesi gerekir (Toktamış, 2000d: 78).

Bunlardan başka dergide dil sorununda üzerinde en çok durulan konulardan biri de vezin sorunudur. Bu bahiste de dergide aruz ve hece vezni konusunda farklı fikirler olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar vezin konusunda farklı pozisyonlara sahip yazarların tümü de Türk edebiyatında milli aruzun gelişmesini olumlu bulsa da, dergideki yazarlardan bir kısmı Arapça'dan gelen aruzu tamamen dışlamaya olumlu bakmaz. Bunlara göre, Türkçe'de iki türlü vezin vardır: Biri Arapça'dan gelen aruz ve diğeri de milli aruz; ilki bize öğretilmekte iken, ikincisi kendi adetlerimiz göreneklerimizden gelmektedir. Oysa, bunların ikisi de bizim "ruhumuza" yabancı değildir (Hikmet, 1998b: 125). Bununla birlikte, dergide hakim pozisyonun Türk dilini ve edebiyatını aruz vezninden tamamen kurtarmak gerektiğini, ifade ettiğini söylemek mümkündür. Aruz vezni Türk dilinin bozulmasına, "şimdiki suni halini almasına" en büyük nedenlerden biri olarak gösterilir ve hece vezni ile yazılan eserlerin çoğalmas olumlanır. Aruz vezni bütün rengini kaybetmiş yorgun ve ihtiyar bir kadın olarak tarif edilir ve Türk dili için bir büyük hastalık olarak nitelendirilir (Sahir, 2000: 21; Ziya, 2000: 113-114).

Bunlardan başka, yapılan çeşitli dil çalışmaları da dergide kendine yer bulur. Bu çalışmalar bazı örneklerde Turan olarak nitelenen bölgeye referansla yapılır, oradaki gün ve ay adları üzerine yazılar yayımlanır (Toktamış, 1999b: 212). Bazı durumlarda ise Anadolu'da yapılan çalışmalardan örnekler verilir, mesela kasaba ya da şehirlerin adlarının Türkçe isimler almasını dergi sayfalarında görebiliriz, veya "milli bünyeye uygun şehir ve köy adları" dergide yayımlanır (Türk Yurdu, 2000: 41) ya da halk arasından toplanan çeşitli "öz Türkçe" kelimeler dergi sayfalarından yayımlanır (Toktamış, 1999a: 350-351). mesela, "tayyare" kelimesinin artık Türkçe adıyla yazılıp söylenmesi istenmekte ve yerine "uçgu" kelimesi önerilmektedir (Türk Yurdu, 2000d: 35).

Kısacası, Türk Yurdu dergisi için dil, bir milletin oluşumunda en önemli bileşenlerden biridir. "Eski ve şanlı" bir maziye sahip olan Türk dili de Türkçülüğün vazgeçilmez bir unsurudur. Tam da bu noktada Türk Yurdu'nun milliyetçi anlatıya uygun bir şekilde milletin bağrında yatan ama dıştan gelen etkilerle bozulmuş, unutulmaya yüz tutmuş, uykuya yatmış milli seciye söyleminin izlerini Türk Yurdu dergisinde de buluruz. Derginin anlatısında böylesi "şanlı" bir geçmişe sahip olan Türk dili de dıştan gelen etkilerle, Arapça ve Acemce ile bozulmuş ve ancak halk arasında yaşamıştır. Dolayısıyla Türk dilinin bu derin uykudan uyandırılması için de dili bir şekilde yabancı etkilerden kurtarmak, halka inmek, oradan "öz Türkçe" kelimeler bulmak gerekir, zira milli seciye milletin özünde saklıdır, milliyetçilere düşen görev bu özü tekrar "keşfetmek", "icat etmek", ona bir serbesti vermektir. Bununla birlikte, Türk Yurdu'nda bu tasfiyeci pozisyonun

çok da homojen olduğunu söylemek mümkün değildir. Derginin yazarlarının hemen hemen hepsi dilde bir tasfiye gerektiğini savunmakla birlikte, bu tasfiyenin ölçülerinin ne olacağı, bütün yabancı kelimelerin mi yoksa sadece terkip ve kaidelerin mi atılacağı konusunda farklı pozisyonlar görmek mümkündür. Sonuçta, Türk Yurdu dergisinde dil başlığında da tek, kesin, sınırları ve çerçevesi belirlenmiş bir milliyetçi pozisyondan çok farklı milliyetçi pozisyonların bir arada durduğunu söylemek gerekir.

Türk Yurdu'nda milli seciyenin oluşturulması veya tekrar ortaya çıkarılması konusunda en fazla üzerinde durulan başlıklardan biri de eğitim ve terbiyedir. Zira bir milleti kurtaracak ve yaşatacak olan seciyeyi ancak terbiye verebilir. Terbiyenin en büyük maksadı seciye sahibi insanlar yetiştirmektir, bu iş özellikle hür bir millet için çok önemlidir: “zira o milletlerde vicdanların yine kendilerinden başka murakıb (koruyan, y. n.) ve amiri yoktur”. Türk milletinin seciyesi ise pek çok tarihi ve toplumsal sebeplerden dolayı bozulmuştur, bu nedenle Türk milletinin ruhuna bu seciyeyi tekrar aşlamak lazımdır. Ancak, bir kavmin ihtiyacına göre kabul ve tatbik olunan terbiye usulü başka bir kavminkiye uygun olmayabilir, dolayısıyla, Türklerin seciyelerinin terbiye edilmesinde diğer milletlerden farklı bir yol izlenmelidir (Atuf, 1999: 338-339).

IX

Derginin çıkış sayısından itibaren eğitime, iş okulları da dahil her çeşit okula, okulların müfredatına, okullarda verilecek terbiyeye dair çeşitli yazılar çıkar. Bu bağlamda derginin önem verdiği bahislerden biri de fiziki eğitimidir, bir başka deyişle Türk Yurdu sayfalarını eğitim konusunda milliyetçi pozisyonunu sadece zihnin eğitim ile değil bedeninin eğitimi üzerinden de kurgular.

Türk Yurdu'na göre, irfan ve terbiye bir milletin bütün geleceği ile alakalıdır, dahası, Türkiye gibi ülkeler bütün umutlarını memlekete ve eğitime bağlamışlardır, çünkü ancak buralardan muasır bir Türk milleti yetiştirilecektir. Eğitim ve terbiyeyi milletin müdafaası meselesi olarak düşünmek gerekmektedir. Mekteplerin vazifesi burada “hayat çarkında kırılmayacak halk, vatandaşlar yetiştirmektir”. Her millet için umumi ve milli bir terbiye vardır. Milletin bütün bireyleri bu terbiyeyi almış bulunmalıdır, zira herkes vatandaşlık hukukunun göstereceği vazifelere boyun eğmek zorundadır. Keza, millet için gelenek konumuna gelmiş öyle hatıralar vardır ki, bunlar bir milletle beraber yaşayan ve bu milleti yaşatan bir güç kazanırlar. İşte okullar insanlara bu umumi ve milli terbiyeyi verecektir (Atuf, 2000: 176). Halide Edib de bu konuda yazan yazarlardan biridir:

“Ben terbiyede milliyet hislerinin verilmesine yalnız taraftar olmakla kalmıyorum, bir de bunu kendime bunu pedagojik bir düstur telakki ediyorum. Milliyetini öğrenmek, nafi bir milliyetçi olmak bugün tedaris ve terbiyede tutulan yolla kabil değildir. Nafi bir milliyetçi yetiştirmek için çocuklara milliyetini öğrettikten sonra onda sırf kendi milleti için bile olsa nümayişkâr olmaktan ziyade muhakemesine güvenmek, yıkmaktan ziyade bina etmek, yaratmak kabiliyeti uyandırılmış olmalıdır” (Edib, 2000: 209).

Kısacası, okullar millete millet olmanın kendilerine getirdiği vazifeleri ve sorumlulukları öğretecek kurumlar olarak görülür. Necdet Sakaoglu’da ulusal eğitim anlayışının İTC gündemine 1912 Balkan Savaşı’ndaki yenilgiden sonra girdiğini belirtir (2003: 135). Burada bir parantez olarak, Türk Yurdu’nun milliyetçi anlayışında terbiyenin bir millet olmak ve bu milletin bir ferdi olarak da vatandaş yetiştirmek ile de ilişkilendirildiğini belirtmek gerekir. Bu noktada vatandaş olmanın Türk Yurdu’nun milliyetçi söyleminde haklardan çok vazifeler ile özdeşleştiğini görürüz, zira bu vatandaş tipi kendisine gösterilecek vazifelere boyun eğecek olarak tarif edilir.

Millet yetiştirmenin en önemli aracı olarak görülen kurumlar sadece zihin terbiyesi ile uğraşamazlar, bu kurumlar örnek bir Türk gencini de muhayyilesinde yaşatmalı ve Türk gençlerinin kuvvet ve kabiliyetini bu yönde geliştirmek için bütün mesailerini harcamalıdır. Dergi, bu görev için 1. Dünya Savaşı’nı büyük bir fırsat olarak değerlendirir. Buna göre, savaştan önce çocukların çoğu milletin bile farkında değildir, oysa savaş ile beraber öğretmenler çocuklara bir millete, bir vatana sahip olmanın önemini anlatmaya başlamışlardır (Atuf, 2000: 96).

Mekteplerde verilecek eğitimin dili ise kesinlikle Türkçe olmalıdır. Bu konuda dergi özellikle 1. Dünya Savaşı’ndan sonra bazı okullarda Fransızca eğitimin yerine Almanca eğitimin geçmesini eleştirir. Almanca yabancı dil olarak Fransızca’nın yerine konulmalıdır, ancak “esas tedaris ve talim Türkçe ve Türk olmalıdır”:

“Milli lisanın hakimiyetini en çok ihlal edecek şeylerden biri de, tedarisatı ana lisanıyla değil yabancı bir dille icra edilen zahiren milli veya resmi mekteplerdir. Herhangi milletin lisanı olursa olsun, Türk mekteplerinde asıl tedarisatın yabancı bir dille icra olunması ve milli lisanın yalnız ecnebi bir lisan şeklinde kalması öyle büyük bir felakettir ki, milli hislerle çarpan yürekler için, bu, manevi vatan üzerinde yabancı bir bayrağın temevvücü (dalgalanması, y. n.) kadar ye’s-alud (üzüntü veren, y. n.), matemli bir manzara teşkil eder” (Akçura, 1999j: 41).

Okullarda derslerin Türkçe olmasından başka, gençlere vatan sevgisi öğretilmelidir. Çünkü, vatanının ne olduğunu dahi bilmeyen bir sürü genç vardır. Onlara vatanın taşı, toprağı ormanları, coğrafyası gösterilmelidir. Vatanın ve Türklüğün tarihi öğretilmelidir, medeniyet hakkında dersler verilmelidir ve milli heyecanını yükseltecek musiki, resim, jimnastik gibi dersler de gösterilmelidir (Haydar, 1999: 123-127).

Türk Yurdu dergisinde mektep başlığında özellikle Almanya’da açılan mektepler üzerine yazılar çıkar. Lich isimli bir Alman’ın kurduğu milli mektepler tanıtılır ve bu okulların işleme tarzı, okullarda verilen eğitim ve terbiye ve okul müfredatı üzerine yazılar çıkar (Rahmi, 2000a: 34-36). Almanya’da açılan mekteplerde sanata da yer verildiğı ve milli zevki yükseltmek için böylesi bir eğitim tarzının bizde de şart olduğı belirtilir (Alaaddin, 2000a: 328). Türk Yurdu’nda dikkat çekici ölçüde yer bulan eğitim kurumlarından biri de iş mektepleridir. Bu mektepler çocuğun hayata hazırlanması, milli bir seciyeye ve disipline sahip bir milli gençlik yetiştirilmesi için önemli addedilir (Rahmi, 2000b: 285-286). Dergide iş mekteplerine bu denli vurgu yapılmasının nedeni dönemin milli iktisat anlayışı üzerinden de okunabilir.

Dergide eğitim başlığında özellikle sınıfların temizliğine ve burada sıhhi bir ortam yaratılmasına dikkat çekilir (Aladdin, 2000b: 50-52). Dolayısıyla, dergi sıhhi ve gülbüz bir millet yaratılmasının önemine dikkat çeker ki burada spor da temizlik kadar kritik bir rol oynayacaktır. Türk Yurdu’na göre eski Türklerin de sporculuğı herkes tarafından bilinen bir olgudur. Eski Türklerde en büyük spor ise bargirdir (atçılık, y. n.), oysa senelerin rehaveti ve miskinliğı sonucu bunun yerini iskambil ve tavla almıştır. Sonuçta, sürekli gülbüz ve sıhhatli olan Türk milletinin yerini miskin bir millet aldı (Türk Yurdu, 2000e: 55). Dergi bu fiziki güçsüzlüğün Türk’ün başına gelen en büyük belalardan biri olduğunu, bu güçsüzlüğün milleti ezdiğini ve hırpaladığını belirtir. Dolayısıyla, Türk milleti tekrar bir “millet-i müselleha” (silahlı millet, y. n.) halini almalıdır. Bu konuda da Almanya’da yapılan çalışmalar örnek olarak verilir. Buna göre, Almanya sıhhatli ve sağlam bir millet yetiştirmek için yeni usul ve tatbikler uygulamaya koymuştur. Bunlardan biri jimnastik cemiyetleridir ki bunlar Almanların “damarlarındaki kanı harekete geçirdiler”. Bu cemiyetler bedenin sağlıklı ve sıhhatli olması için her türlü çalışmayı yapmaktadır. Bu doğrultuda da Türkiye’de bir “Türk Gücü Derneğı” kurulduğı haberi verilir. Derneğin en önemli amacı “memlekette güçlü, kuvvetli, atik, tetik gençler” yetiştirmektir: “Ta ki evlad-ı vatan memleketin her emrine daima hazır olsun”. (Türk Yurdu, 1999f: 186-189). Dergi bu anlayış doğrultusunda çeşitli spor derneklerinin kurulmasının haberlerini verir. Bu derneklerin Türk gençliğini gülbüz yetiştirmek için uzun zamandır çalıştığını ve

bu derneklerden biri olan Genç Dernekleriyle de Harbiye Nezareti'nin ilgilendiği belirtilir (Türk Yurdu, 2000f: 83; Türk Yurdu, 2000g: 179). Tunaya bu dernekleri “yarı askeri gençlik kuruluşları olarak tanımlar ve Türk Gücü Derneği'nin kurucularının tümünün İttihatçı olduğunu belirtir (2000: 363). Bedene ve spora yapılan bütün bu milliyetçi vurgular romantik bir söylemle süslenir:

“Milletim yaşamalıdır! Milletim sağlığın sağlamlığa bağlı olduğunu bilmelidir. Ben Türk'ü dinç, gülbüz, güçlü, yavuz görmek isterim! Cılız, düşkün değil! Ayak atik, bilek çevik olmalı!” (Türk Yurdu, 1999f: 186).

Türk Yurdu'nun eğitime bu kadar önem vermesinin milliyetçiliğin pedagojik saikleri dışında en önemli nedenlerinden birisi de dergideki özellikle Rus kökenli Türkçüleri önemli ölçüde etkileyen İsmail Gasprinski'dir. Georgeon Akçura'nın Gasprinski ile erken bir tarihte tanıştığını ve onun fikirlerinden çok etkilendiğini belirtir. Hatta, Georgeon'a göre Akçura Türk Yurdu'nu Gasprinski'nin Rusya'da Tercüman adı altında çıkardığı gazetenin “küçük kardeşi” ilan eder (1999: 26). Tatar kökenli bu ünlü Türkçü derginin henüz 7. sayısına yazdığı bir yazıda da eğitim ve terbiyenin önemini vurgular. Gasprinski'ye göre, Türk Yurdu'nun en şiddetli ihtiyacı mektep ve marifedir. Türk Yurdunun geleceği bunlara bağlıdır, bir milletin esaret altına düşmesi ve yok olmasının en önemli sebebi mektepsizliktir. Gasprinski bütün Türkçülerin söz verip, kendilerini eğitime bağlamaları halinde okumamış hiç bir Türk genci kalmayacağını savunur. O'na göre bu yolda ibtidaiye mekteplerinin vereceği hizmetin rolü büyüktür, yazısında bu konuda Rusya 'da yaşayan müslümanların kendi eğitim kurumlarını nasıl kurup yaşattıklarından örnekler verir (1998: 109-111). Kendisinin bu fikirlerinden yola çıkılarak Rusya'da Türk çocuklarının eğitim gördüğü ve usul-ı cedid adlı bir yöntemle eğitim veren birçok okul açılmıştır (Georgeon, 1999: 26).

Sonuçta Türk Yurdu dergisi için milletin oluşturulmasında ya da bir insan topluluğuna milli bir kimlik kazandırmada eğitimin rolü büyüktür. Okullarda verilecek bu eğitim bu insan topluluğunu homojenleştirecek, bir arada toplayacak olan ortak tarih, dil, coğrafya gibi derslerin yanı sıra bu insan topluluğuna vatanına, devletine saygılı birer vatandaş olmanın faziletini de öğretecektir. Dergi burada özellikle Alman deneyiminden çok etkilenmiştir. Buna rağmen, dergi sıklıkla her milletin eğitim anlayışının da farklı olması gerektiğini sıklıkla vurgular. Bu Sonderweg (kendine mahsus bir yol) arayışı Bora'nın da belirttiği üzere mutlak bir özgünlük olarak okunmamalıdır: “Birincisi, sözcükten çıkarılabileceği gibi, Alman milliyetçiliğinin damgasını vurduğu tipolojinin bir çıktısıdır. İkincisi, Batı-dışı kültür milliyetçiliklerinin pek çoğunda (...) mevcuttur” (1999: 18). Türk Yurdu'nun milliyetçi söyleminde eğitime yaptığı bütün bu kültürelci vurgular yanında eğitim üzerinden soya, bedene, kana yaptığı etnisist ve özcü vurgular da

spor ve beden terbiyesi üzerinden karşımıza çıkar. Türk'ün gücü, güçlü olması gerektiğine dair bu uyarılar dönemin savaş ortamı üzerinden ve milliyetçiliğin Osmanlı İmparatorluğu'nda artık son çare olarak düşünülen ideoloji olması üzerinden de okunabilir. Zira, Taner Akçam'ın (2002: 56) Türk ulusal kimliğinin ebesi olarak nitelediği yok olmak korkusu milletin bedenlen de güçlü olmasına dair vurguyla iç içe gelişmiştir. Bunun yanı sıra bedene yapılan bu vurguda Alman milliyetçiliğinin ve onun eğitim anlayışının izleri de açıkça yansır.

Türk Yurdu dergisi bütün bu eğitim sürecinde kız ve erkek öğrenciler arasında bir ayrım yapmaz. Tam tersine kadınların, eğitim de dahil kamusal alana çıkışlarını dergi kendi milliyetçi pozisyonu üzerinden destekler.

X

Georgeon Akçura'nın bu fikirlerinde de Rusya Türklerinden oldukça etkilendiğini belirtir (1999:105). Gerçekten de dergi sayfalarında kadınların eğitimde, iş hayatında rol oynamaları üzerine sıklıkla yazılır. Özellikle savaş koşullarında kadınların vazifeleri üzerine dergide yoğun bir retorik gözlenir. Kadınlar savaşta erkeklere bakacak, elbise dikecek yardımcı rollerinde betimlenirler (Emin, 1999b: 45-47). Bir başka deyişe onlara “ulusun anneleri rolü yüklenir” (Kandiyoti, 1997: 149). Bu retorik tıpkı eğitim ve terbiye başlığında olduğu gibi Alman kadının savaşta gösterdiği cesaret ve Alman milletinin oluşturulmasında oynadığı rol ile de birleştirilir. Ağaoğlu Ahmed'e göre, Alman kadının savaşta gösterdiği cesaret Almanya'nın yenilmez bir millet olduğunun delaletidir zira, bir milletin erkekleri vatani kanlarıyla korur ve kadınları da cephe gerisinde onların yardımcısı olursa bu millet yenilemez bir millet olur (Ağaoğlu, 1999b: 141). Türk kadınının savaş koşullarında iktisadi, ticari, sosyal ve ailevi rolünün ne olacağı ve bu rollerin milli özellikler ile nasıl birleştirileceği dergiye göre “kadınlık meselesinde” en büyük problemlerden birisidir. Bu problemin çözümünde tetkik edilmesi gereken başlıklar ise “medeni ve terbiyevi zihniyet ve mevkimiz, yaşayan örf ve ahlakımız, coğrafi ve iklim vaziyetimiz, milli ve siyasi mefkûremiz, milli tarihimizin mühim ve maceralı bir faslının teşkil eden dinimiz ve bilhassa bizi yoğurup duran tarihimiz” olarak sıralanıyor (Nuşirevan, 2000a: 263). Buna paralel olarak, Osmanlı'da milli hislerin uyanmasının ardından Türk kadınının erkeğe bir çok konuda yardımcı olmak üzere hayat sahnesine çıkmasından bahsedilir ve bu bir zorunluluk olarak görülür. Dergide Türk kadınlarının cephe gerisindeki en büyük faaliyeti olarak da hastabakıcılık gösterilir. Bunun yanı sıra, kadınların biçki-dikiş yurtlarında askerlere kıyafet dikmeleri de dergide geniş yer bulur (Selim, 1999a: 259-260; Selim, 1999b: 269-271; Yakob, 1999: 185-186). Akşit bu dönemde milliyetçi İttihat ve Terakki siyasetinin etkisiyle kadınların kamusal yaşamının giderek artan bir ilgiye mahzar olduğunu ve dönemin kadın gazete ve

dergilerinde Müslüman kadınları çalışmaya teşvik eden yazıların ve bu kadınlar için iş ilanlarının çıktığını belirtir (2005: 120-121). Yaprak Zihnioğlu (2003: 75) Nezihe Muhiddin'in 1912-13 yıllarında milli iktisadın güçlenmesi için kadınlara yönelik verdiği konferanslara değinir, dolayısıyla Türk Yurdu'nun kadınların çalışmasına yönelik bu vurgusu onların milli iktisat anlayışının bir parçası olarak da görülebilir.

Kadınların erkeğe “yardımcı” bir unsur olarak toplum hayatına çıkmalarına yönelik bütün bu vurgular Türk kadının eski Türk toplumlarında oynadıkları rol üzerine olan yazılarla da desteklenir. Buna göre, Türk kavminin toplumsal hayatında eskiden beri kadınların çok önemli bir yeri vardır, eski Türklerde harp işi erkeklere aile işleri ise kadınlara düşerdi. Daha sonra, Türk toplumlarına başka bölgelerden gelen dinler ve medeniyetler etkide bulununca bu gelenek yok olmaya yüz tutar ve Türk kadını toplumsal hayattaki önemini yitirir. Türkçülüğün uyanmasına kadar da bu durum böyle devam eder, milliyetçilik ki kadına bu kaybettiği statüyü geri vermeye uğraşır (Nuşirevan, 2000b: 147-148). Bu anlatının Türk tarihi ve kadim geleneklere yaptığı vurgu kadar, eski Türk toplumlarında da savaşı erkeğe, yardımcı rolleri de kadına vermesi dikkat çekicidir. Milliyetçi retorik kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki sınırlarını en baştan verili kabul eder. Türk Yurdu dergisinde haklarından çok toplumdaki vazifeleri ile tanımlanan kadın, savaş koşulları ile de birleşince toplum hayatının bir yan, yardımcı unsuru olarak betimlenmeye başlar. Bir başka deyişle, kadınların siyasal ve toplumsal nitelikli etkinlikleri onların “kadınsı doğalarının bir uzantısı olarak, hak değil de görev olarak” meşrulaştırılır (Kandiyoti, 1997: 153-154). Dahası, kadının serbestleşmesi onları eski Türk geleneğindeki yerlerine tekrar kavuşturmak olarak görülür (Georgeon, 1999: 105).

XI

Türk Yurdu dergisinin milliyetçi söyleminde tarihi, coğrafi vs. bütün boyutların en büyük tamamlayıcı, harekete geçiricisi olarak iktisadi alan karşımıza çıkar. Yusuf Akçura Türk milletinin hasıl olmasında en büyük etkenin fikri olmaktan çok maddi, iktisadi olacağını belirtir (1999k: 468). Dergiye göre, milli bir iktisadın yurt sathında tatbik edilmesi, milli burjuvazinin milli şirketlerin, milli bankaların yaratılması bir milletin oluşumunda en önemli unsurlardan biridir. Türk Yurdu iktisadi bir istila ile askeri bir istila arasında bir memleket için pek de fark olmadığını söyleyerek bir sosyalist olan Parvus'dan iktisat yazıları yazmasını talep eder. Parvus'tan önce birçok Türk yazara başvurulduğu ama hiçbirinden olumlu bir yanıt alınmadığı söylenir (Türk Yurdu, 1998d: 146). Parvus dergiye uzunca bir süre iktisat yazıları yazar.

Parvus'un yazılarında öne çıkan unsurlardan biri herkesin Osmanlı'ya celbi konusunda hemfikir olduğu yabancı sermayenin aslında kaynakları dışarı sızdıran bir araç olduğu görüşüdür. O'na göre, devlet borçları burada en önemli rolü oynar. Borçlanma sayesinde Osmanlı'dan dışarıya hızlı bir kaynak akışı olur ki bu da sanayinin gelişmesi önünde en büyük engeldir. Oysa dışarıdan alınan borçlar sanayinin gelişmesi için yatırım olarak kullanılsa Osmanlı Devleti'nin sermaye birikimi daha hızlanacak ve borç alma mekanizmaları daha kolaylaşacaktır. Avrupa ile iktisadi ilişkilere girmekte bir sorun yoktur, sorun alınan borçların memleketin ilerlemesi için değil gereksiz işler harcanıp hazineye yük bindirilmesidir. Sonuçta da Osmanlı Avrupa'nın mali boyunduruğu altına girmiştir. Osmanlı kendi gelişimini sağlayacak iktisat politikalarından yoksundur, Avrupalıların kendisini sevkettiği yola gözü kapalı gitmektedir (Parvus, 1998a: 220-221; Parvus, 1998b: 284-287). Parvus Avrupa'nın sömürücü, emperyalist karakteri üzerinde sıklıkla durur. O'na göre, iki Avrupa mevcuttur, biri resmi diğeri de milli. İlki diploması araçları ve maliyeye sahiptir ve Türkiye o ana kadar bu Avrupa ile karşı karşıya gelmiştir. Fakat bu resmi Avrupa Türkiye'ye hiçbir şey vermek niyetinde değildir, tam tersine onu olabildiğince sömürmek niyetindedir. Türk köylüsünün sefil bir duruma düşmesinin en büyük nedeni de Avrupa'nın bu sömürücü karakteridir: "Türkiye tarih-i düyunu denilince, Türkiye'de Avrupa faizciliği ve hilekârlığı tarihi anlaşılmalıdır". Sonuçta, Türkiye diplomatların, bankerlerin ve fabrikacıların Avrupa'sı yolunu değil demokrat, milli Avrupa yolunu izlemelidir (Parvus, 1999a: 56-57). Parvus ülkenin yöneticilerini de ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumdan dolayı iktisadi zaafiyetle suçlar, Türk muhacirlerinin ya da Türk köylülerinin durumunu düzeltmek için devletin hiçbir önlem almadığından bahseder. Çözüm ise Türkiye'nin bir milli iktisat yoluna girmesidir. O'nun bu konuda üzerinde durduğu iki nokta ise devletin köylüye el uzatması ve memleket sathında sınaî yatırımlar yapılmasıdır. Bu yatırımlar sonucunda biriken sermaye ise milli bankaların elinde toplanmalıdır (Parvus, 1999b: 200-203). Böylesi bir iktisat politikasının en önemli bileşenlerinden biri de milli burjuvazinin yaratılması olacaktır; zira milli burjuvazinin maddi menfaati bütün milletin maddi menfaati demektir: "Sınıf-ı mütevassıt (burjuvazi, y. n.) milliyetperverdir, menafi-i iktisadiyesi (iktisadi çıkarı, y. n.) milliyet fikir ve hissinin inkişaf ve terakkisini ister" (Akçura, 1999k: 468).

Dergi iktisadi faaliyetin devlet tarafından desteklenmesinin milli iktisadın gerçekleşmesi yolundaki en önemli etken olarak görür. Zafer Toprak Türk Yurdu'nun bu fikriyatının İTC tarafından da kabulünü savaş koşullarına dayandırır: "O güne kadar liberalizm ile müdahalecilik arasında yol arayışında olan kamusal güç bundan böyle müdahalecilikte karar kıldı" (2003: 2). Türk Yurdu'na göre, 1915 senesi Türk tarihinde ilk defa iktisat ve siyaset birbirlerini destekleyen bir

konuma geçmiştir. Bu aynı zamanda Avrupa'nın boyunduruğundan kurtulmanın da işaretidir, 1915 senesi “iktisadi devlet ve millet” olmanın Türkiye’de başladığı yıldır. Bu yıl ayrıca, Türkiye’de iktisadi bir merkezin yavaş yavaş şahit olmaktadır ki, bu aynı zamanda siyasi merkez de olan İstanbul’dur. Savaşın sonra memleketin iktisadi merkezi İstanbul olacaktır (Zühdü, 2000a: 22-24). Bunun dışında, iktisadi alanda devletin gerekliliği vurgusu tarım ve köylü başlığında da karşımıza çıkar.

Dergide milli iktisadın önemli bileşenlerinden biri olarak tarım ve köylü görülür. Parvus’a göre, Türkiye ciddi bir ziraat ülkesi olabilir, bunun için öncelikle yapılması gereken şey topraklarını tarıma açmasıdır ve bu hususta muhacirler önemli bir rol oynayabilirler. Bu toprakların işletilmesi için bir başka önemli hususta büyük sermayenin yatırımdır. Parvus, ülkenin demiryolları siyasetinin de ziraatin gelişmesinde önemli bir rol oynayacağını belirtmektedir (1999c: 20-24). Ziraat başlığında Parvus köylüye de özel bir önem vermektedir. O’na göre, Anadolu köylüsünün geri ve cahil olduğu doğrudur, ancak devlette ondan vergi almak dışında hiçbir şey yapmamaktadır. Devlet köylüye bilgi ve sermaye götürmelidir, köylü için ucuz faizli milli bankalar açmalıdır, aşar vergisi azaltılmalıdır, köylünün ektiği arazi kendi mülküne geçirilmelidir; devlet ancak köylülerin bu sorunlarının çözümü sayesinde ilerleyecek ve kurtulacaktır (1999d: 171-173). Yusuf Akçura da Türk Yurdu dergisinin milli iktisat anlayışının en fazla köylüyü gözettiğini belirtir (2000: 160). Gerçekten de bu dönemde, İTC hükümetinin tarımın gelişmesine ve köylünün iktisadi durumunu düzeltmesine yönelik çeşitli önlemler -köylünün ürününe yüksek fiyat ödeyip üretimi özendirmek, çiftçiye tohumluk dağıtmak, ekili alanları genişletmek, vd.- aldığı görülür (Toprak, 2003: 93-94).

Tarımdan başka milli bir sanayinin kurulması ve gelişmesi fikrini desteklemek de Türk Yurdu’nun en önemli amaçları arasındadır. Dergiye göre, o ana kadar iktisaden geri durumda olan ve bütün iktisadi ve ticari kurumları yabancıların elinde bulunan memleketin milli bir iktisada doğru gitmesi için milli şirketlere ihtiyaç vardır (Türk Yurdu, 1999g 353). Bu doğrultuda dergi çeşitli şirketlerin kurulması haberlerini verir, milli bir iktisadın gerekli olduğu günlerde milli şirketlerin gelişmesini can-ı gönülden desteklediğini belirtir (Türk Yurdu, 1999h 283). Bu milli şirketler devletin olabileceği gibi, şahısların da olabilir, bir başka deyişle, Türk Yurdu dergisi bireysel girişimin de milli iktisat yolunda önemli bir unsur olduğu fikrindedir (Türk Yurdu, 2000h: 27-28). Tam da bu nokta da Yusuf Akçura Türk Yurdu’nun milli iktisat anlayışının en önemli hedeflerinden birisinin Türkiye’de bir orta sınıf ve burjuvazi yaratmak olduğunu belirtir. Georgeon’a göre, Akçura “burjuvazinin tarihsel önemini Tatar milliyetçiliğinin gelişme seyrini incelerken kavramıştır” (1999: 93). Aynı minvalde Kemal Karpat Orta Asya’da Müslüman uyanış hareketlerinde Müslüman işadamları sınıfının önemli bir rolü

olduğunu belirtir. Özellikle ulusal bir kimlik oluşturulması için çabalayan okulların finansmanında bu sınıf finansal anlamda önemli bir rol oynamıştır (2004: 534 ve 536). Akçura'ya göre Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda ortaya çıkan burjuvazi “garp kapitalizmasının komisyoncu ve acenteliğini eden Yahudi, Rum, Ermeni gibi yerli gayr-i Türklerle menşe-i millilerinin ve tabiiyet-i hakikalarının tefrik ve temeyyüzü gayr-i kabil levantenlerden tereküb ediyordu (meydana geliyordu, y. n.)”. Tanzimatçı paşalar da Türklerin kendi içlerinden Avrupa ile yarışabilecek bir sermaye sınıfı çıkaramadığı takdirde yalnız köylü ve memurlardan oluşan bir çağdaş devletin ve toplumun ayakta kalamayacağını farkındadırlar. Dolayısıyla, Türk Yurdu da böylesi bir gereklilik üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte, Akçura milli burjuvazinin kendi ticari işlerini yürütürken bir ahlak unsurunu gözetmesi gerektiğine işaret eder. O'na göre, “Türk kapitalizmi” daha ilk doğuşundan itibaren kar ve zevkten başka bir şey düşünmez olmuştur. Akçura bu durumda özellikle şehirlerde yaşayan ve sermaye sahibi olmayan sınıfların kendi göbeklerini kendilerinin kesmeleri gerektiğinden bahseder ve bu duruma bir çare olarak kooperatif şirketlerini gösterir (Akçura, 2000: 160-161). Milli şirketlerin haberleri yanında, iktisat ile ilgili çeşitli yayımların çıkması da dergide kendine yer bulur. List'in milli iktisat perspektifini benimseyen İktisadiyat Mecmuası'nın milli bir iktisadın gerekliliğini insanlara anlatmakta önemli bir boşluğu dolduracağı söylenir (Safes¹³, 1999: 351-353).

Milli şirketler kadar bankalar da milli iktisat için önemli araçlardır. Keza, Toprak da savaş devletçiliğinin para ve kredi kurumları üzerine kurulduğunu belirtir. Buna ek olarak, Toprak milli banka sorununun Jöntürk Devrimi ile birlikte gündeme geldiğini, 1908 Devrimi ertesinde toplanan Mebusan Meclisi'nin ilk günlerinde Drama mebusu İttihadcı Rıza Bey'in milli bankalar kurmanın önemine dikkat çektiğini belirtir. Bu görüş Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı ile birlikte daha bir etkinlik kazanır. Sonuçta, 1917 yılı başında 4 milyon lira sermaye ile Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası kurulur (2003: 15, 47 ve 57-58). Türk Yurdu'na göre ise, milli istihsalin başında milli bankaların bulunmaması bir kayıp olarak görülür (Zühdü, 2000b: 65). Dolayısıyla, bir milli banka kurulması zamanı artık yaklaşmıştır:

“Banka, yalnız bir akça hazinesi ve sarraf sandığı değil, aynı zamanda iktisat aleminin, iktisadi müesseselerin nazımıdır. İktisat alemi demek olan muhtelif nakliye işleri kumpanyalarının maden çıkarması, elektrik işletmesi... ilh. gibi sayıya sığmaz mütenevvi (çeşitli, y. n.) sanayi şirketlerinin, ticaret ve umur-ı sarrafiye (sarraflık işleri, y. n.) ve mübadele komisyonlarının ruhu ve dimağı bankalardır.

13 Özden Yusuf Akçura'nın bazı yazılarında Safes müstear adını kullandığını belirtir (1994: 126).

İktisadının nazımı ve ruhu kendi elinde olmayan bir millet, kendi iktisadi müesseselerini, kendi milli iktisadını arzu ettiği istikamet ve yollara tevcih edebilmek iktidarından mahrumdur. Bu mahrumiyetin neticesi ise, o millet için ciddi bir tehlike ihdas eder. İşte tamamiyle milli olan bir bankanın teşkili böyle bir mahrumiyetten, adeta milletin istikbal ve mevcudiyetini tehdit eden böyle bir tehlikeden kurtulma yolunda büyük bir adım atmak demektir” (Türk Yurdu, 2000i: 274).

Dergi daha sonra Osmanlı İtibar-i Milli Bankası'nın kurulması haberini verir. Bu bankadan hisse senedi alabilenler yalnız Osmanlı tebaasından olanlardır ve dolayısıyla sermayesi tamamen millidir. Bankanın bütün işlemlerinde Türkçe kullanılacaktır ve bankanın bütün personeli Osmanlı tebaasından olabilecektir. Burada, görgülü ve bilgili memurlar yetişene kadar istisnalar yapılabileceği belirtilir. Dergi bankayı bu niteliklerinden dolayı milli sıfatına layık görür (Türk Yurdu, 2000j: 274-275). Dergide iktisat konusunda sık sık yazıları yayınlanan M. Zühdü İtibar-ı Milli Bankası'nı ticaret hayatının milli iktisat açısından en önemli kurumu olarak değerlendirir. Bu bankanın önemi sermayesinin büyüklüğünden gelmektedir. Zühdü'ye göre bu banka ne doğrudan doğruya milletin ne de devletin ne de bir sınıfın bankasıdır. Millet ve devlet birlikte yabancı devletler karşısında Osmanlı maliyesinin durumundan üzüntü duyan bazı kimselerindir. Amacı ise, “milli iktisat hareketi”ne katılmak ve buraya mali destek sağlamaktır (2000c: 59). Gerçekten de Tevfik Çavdar da bu bankanın kuruluş amacının milli burjuvaziye destekleyecek para politikalarını yürütmek olduğunu söyler (1992: 164).¹⁴

Özetle Türk Yurdu için milliyetçi fikirlerini kuvveden fiile çıkarabilecek en önemli unsur iktisattır. Türkiye'nin iktisadi olarak Avrupa tarafından sömürüldüğünü belirten dergi bu esarettten çıkmak için milli bir iktisat politikası izlemek gerektiğini belirtir. Kısacası, derginin milli iktisat politikasında sınırlı da olsa anti-emperyalist bir iktisadi duruş göze çarpar. Bununla birlikte, dergi bu anti-emperyalizmini herhangi bir anti-kapitalizmle tamamlamaz, tam tersine kapitalizmin ülke içinde gelişmesine büyük önem verir. Bu serbest ticaret ile el ele giden bir kapitalizmden çok, korumacı bir kapitalizm olacaktır. Tam da bu noktada sermaye ve siyaset yani devlet ve burjuvazi birbirlerini destekleyici, kollayıcı yollar izlemelidir. Türk Yurdu, sermaye birikimine, “milli burjuvazi”nin gelişimine be denli önem vermesine rağmen, bu gelişmenin toplumdaki ahengi, düzeni bozacak bir şekilde olmasına da karşıdır. Milli burjuvazi “milli” olduğu için toplumla ortaklaşa çalışmalıdır, sadece kendi karını değil toplumun genel

14 Çavdar bu bankanın daha sonra İş Bankası ile birleştiğini belirtir. İki bankanın asıl amacının milli burjuvaziye desteklemek olduğunu belirten Çavdar bu bakımdan İş Bankası'nın gerçek kuruluş tarihini İtibar-ı Milli Bankası'nın kuruluş tarihi olan 1917 yılına götürmekte hiçbir sakınca olmadığını söyler (1992: 164).

çıkarlarını da gözetmelidir. Georgeon da Akçura'nın yazılarında kapitalizmin gelişmesi ile Doğu'ya özgü bir toplumsal adalet anlayışı arasındaki gerilime işaret eder (1999: 96). Bu noktada, Türk Yurdu'nun milli iktisat anlayışının çerçevesini çizen bir diğer önemli yaklaşımın da solidarizm-dayanışmacılık olduğunu vurgulamak gerekir. Dergi toplumsal ahengin bozulmasında oldukça hassastır ve bu ahengi sağlamak için milli burjuvazinin, devletin, köylünün birlikte çalışması gerektiği inancındadır.

XII

Sonuçta, Türk Yurdu dergisini Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında Bora'nın bahsettiğine paralel olarak farklı milliyetçilik türlerinin oluşturduğu bir nebula olarak görmek mümkündür (1999: 18-19). Dergide siyasal anlamda Türkçü-Turancı bir pozisyon olsa da bahsedilmeye çalışıldığı gibi bu o dönemin diğer önemli iki ideolojik pozisyonunun tam anlamıyla dışlandığı anlamına gelmez. Bunun yanı sıra dergide milleti, millet olma halini kültüre, soya, etniye, kana, tarihe, dile dayandıran bütün görüşler zaman zaman birbirini tamamlasa veya birbirini çelse de birlikte görülür. Dahası, Türklerin ortak tarihine bakışta Türk tarihini olduğu gibi kucaklamaya yönelik bir tavır da görülür. Bütün bu çeşitliliğin, farklılığın oluşturduğu bu havuz Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra devletin resmi ideolojisi haline gelecek olan milliyetçiliğin beslendiği havuzdur. Türk Yurdu dergisinin böylesi bir durumda olmasının çeşitli sebepleri vardır. Her şeyden önce dergiyi oluşturan yazar çevresi farklı kaynaklardan, farklı geleneklerden beslenir, Slav milliyetçiliğinin etkisinde kalanlar olduğu gibi bir çeşit proto-Türkçülük olarak görülebilecek olan Osmanlıcılıktan gelen isimler de vardır. Dahası, dergide böylesi farklı figürlerin bir arada bulunması dönemin özgül konjonktürü ile de birleşir, Osmanlıcılık ve İslamcılık'tan sonra devleti kurtarmak için son çare olarak görülen Türkçülük çoğunlukla savaş dönemleriyle harmanlanır, dolayısıyla daha istikrarsız, salınımlı ve pragmatik bir görünüm arz eder, mesela ihtiyaç duyulan yerlerde Türkçülüğün yardımına İslamcılık sürülebilir. Buna bağlı olarak da Türkçü-milliyetçi çerçevenin oluşmasında acelet etmek gerekmektedir, zira Osmanlıyı oluşturan etnik unsurlardan en son milliyetçiliğe sarılan Türklerdir ve aydınlar da bu geç kalmanın fazlasıyla farkındadırlar.

Türk Yurdu milliyetçiliğinde Osmanlı'nın Avrupa ile kurduğu ilişki de bir başka dikkat çekici noktadır. Avrupa bir taraftan medeniyetin kaynağı olarak görülürken bir diğer taraftan da, özellikle iktisat yazılarında belirgindir, bizi sömüren, bizim kadim çağlarda kurduğumuz medeniyeti talit eden bir başka deyişle "bizim keyfimizi çalan" bir öteki olarak görülür. Avrupa'nın hayat tarzımıza karışmasına yönelik dergi sayfalarında bir tepki vardır, muhafazakar bir modernleşme çizgisi

savunulur zira, öteki “(bizim hayat tarzımızı mahvederek) keyfimizi çalmak istiyordu”. (Zizek, 2002a: 214-216). Dolayısıyla, Türk Yurdu milliyetçiliğini kuran söylemlerden birinin de bu aslında hiçbir zaman sahip olmadığımız “milli şey”imize yönelik mülkiyet kaygısı olduğu söylenebilir. Balkan Savaşları’nda kaybedilen topraklara yönelik yazılanlar bu kaygı üzerinden okunabilir.

Son olarak dergide dikkat çekici noktalardan biri de dergi sayfalarında Ermeni olaylarına dair hiçbir yazıya rastlanmamasıdır. Bu anlamda Ermeni katliamı Türk Yurdu dergisi için Zizek’in Habermas’ın postyapısalcılığı ele aldığı *Der philosophische Diskurs der Moderne* adlı kitabında Althusser’e yer vermemesini tuhaf bulmasını, Althusser’de bastırılması gereken travmatik bir çekirdeğe bağlaması (Zizek, 2002b: 17) anlamında bir travmatik çekirdek barındırır sanki, bastırılması ve bir daha geri dönmemesi gereken bir travmatik çekirdek...

Kaynakça:

- Agayef, Ahmed (1998a), “Siyasiyat: Türk Alemleri”, Türk Yurdu, C. 1, S. 7, s. 111-113, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1998b), “Türk Alemleri-6”, Türk Yurdu, C. 1, S. 10, s.161-163 Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1998c), “Siyasiyat: Türk Alemleri-3”, Türk Yurdu, C. 1, S. 3, s. 47-48, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1998d), “Siyasiyat: Türk Alemleri-4”, Türk Yurdu, C. 1, S. 5, s. 80-82, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1998e), “Türk Alemleri-1”, Türk Yurdu, C. 1, S. 1, s.15-17, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1998f), “Türk Alemleri-2”, Türk Yurdu, C. 1, S. 2, s. 30-32, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1999a), “Tarih ve Asar-ı Atika: Türk Medeniyeti Tarihi”, Türk Yurdu, C. 2, S. 40, s. 292-296, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1999b), “İçtimaiyat: İslam’da Dava-yı Millet”, Türk Yurdu, C. 3, S. 71, s. 389-392, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Agayef, Ahmed (1999c), “Tarih ve Asar-ı Atika: Türk Medeniyeti Tarihi-2”, Türk Yurdu, C. 2, S. 41, s. 302-308, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Ağaoğlu, Ahmed (1999a), “Milli Cereyan”, Türk Yurdu, C. 4, S. 80, s. 92-93, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Ağaoğlu, Ahmed (1999b), “Almanya Seyahati İntibaatından: Alman Kadınlığı”, Türk Yurdu, C. 4, S. 84, s. 140-141, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Akçam, Taner (2002), “Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,

C. 4: Milliyetçilik içinde, Tanıl Bora (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Akçura, Yusuf (1978), Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, Türk Kültür Yayını, İstanbul.

Akçura, Yusuf (1998a), “Türk Aleminde”, Türk Yurdu, C. 1, S. 21, s. 353-354, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1998b), Üç Tarz-ı Siyaset, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1998c), “Türk Aleminde”, Türk Yurdu, C. 1, S. 4, s. 71-72, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1998d), “Tarih ve Asar-ı Atika: Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han”, Türk Yurdu, C. 1, S. 1, s. 18-19, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1998e), “Emel ve İdeal”, Türk Yurdu, C. 1, S. 16, s. 265-268, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1998f), “Türk ve Tatar Birdir, Türkler Medeniyete Hizmet Etmıştır”, Türk Yurdu, C. 1, Altın Armağan, s. 425-430, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999a), “Geçen Yıl: 1329 Senesinde Türk Dünyası”, Türk Yurdu, C. 3, S. 64, s. 278-281, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999b), “Siyaset ve İctimaiyat: Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri”, Türk Yurdu, C. 2, S. 33, s. 150-152, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999c), “Tarih ve Asar-ı Atika: Avrupa’da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair”, Türk Yurdu, C. 3, S. 67, s. 321-325, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999d), “Geçen Yıl: 1329 Senesinde Türk Dünyası”, Türk Yurdu, C. 3, S. 63, s. 260-262, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999e), “Türk Dünyasından: Cihan Harbi ve Türkler”, Türk Yurdu, C. 4, S. 73, s. 19-22, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999f), “Geçen Yıl: 1330 Senesi”, Türk Yurdu, C. 4, S. 79, s. 83-85, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999g), “Tarih: Türk Tarihinin Devirlere Taksimi-1”, Türk Yurdu, C. 4, S. 82, s. 112-113, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999h), “Sarhoşluğa Karşı”, Türk Yurdu, C. 4, S. 86, s. 163-164, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999i), “Türklük Şunu: 1328 Seferi (Maba’d)”, Türk Yurdu, C. 2, S. 26, s. 45-46, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999j), “Talim ve Terbiye: Düşünülecek Meselelerimizden”, Türk Yurdu, C. 4, S. 75, s. 40-41, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (1999k), “Türklük”, Türk Yurdu, C. 2, Altın Armağan, s. 466-471, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akçura, Yusuf (2000), “İktisat”, Türk Yurdu, C. 6, S. 140, s. 160-161, Tutibay Yayınları, Ankara.

Akşit, Elif Ekin (2005), Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Alaaddin, İbrahim (2000a), “Talim ve Terbiye: Terbiye-i Bediye”, Türk Yurdu, C. 5, S. 127, s. 327-330, Tutibay Yayınları, Ankara.

Alaaddin, İbrahim (2000b), “Talim ve Terbiye: Terbiye-i Bediye-5”, Türk Yurdu, C. 6, S. 131, s. 50-52, Tutibay Yayınları, Ankara.

Albert, Baron Nyary (1999), “Siyasiyat: Macaristan’ın Turanilikteki Rolü”, Türk Yurdu, C. 3, S. 64, s. 270-275, Tutibay Yayınları, Ankara.

Ali, Emin (1999h), “Edebiyat: Anadolu ve Cengimiz”, Türk Yurdu, C. 5, S. 122, s. 253-254, Tutibay

Yayımları, Ankara.

Anderson, Benedict (1995), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İskender Savaşır (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.

Arai, Masami (1998), “Devlet ve Toplum Arasında Türk Yurdu Dergisine Yeni Bir Yaklaşım”, *Türk Yurdu*, C.1, ss. XXIX-XXXIX, Kemal Kahraman (Çev.), Tutibay Yayınları, Ankara.

Arai, Masami (2000), *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arai, Masami (2001), “Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce C.1: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi içinde*, Mehmet Öznur Alkan (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Asım, Necib (1999), “Dilimiz: Tasfiyecilik”, *Türk Yurdu*, C. 4, S. 85, s. 153-154, Tutibay Yayınları, Ankara.

Atuf, Nafi (1999), “Talim ve Terbiye: Seciye”, *Türk Yurdu*, C. 4, S. 103, s. 338-341, Tutibay Yayınları, Ankara.

Atuf, Nafi (2000), “Talim ve Terbiye: Maarifimiz Hakkında”, *Türk Yurdu*, C. 5, S. 116, s. 175-177, Tutibay Yayınları, Ankara.

Bora, Tamlı (1999), “İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği”, *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık içinde*, Birikim Yayınları, İstanbul.

Cahid, Hüseyin (2000), “Dilimiz: Edebiyatımızda Dair”, *Türk Yurdu*, C. 5, S. 116, s. 173-175, Tutibay Yayınları, Ankara.

Canib, Ali (1999), “Milli Edebiyat Meselesi”, *Türk Yurdu*, C. 3, S. 57, s. 149-151, Tutibay Yayınları, Ankara.

Chatterjee, Partha (2002), *Ulus ve Parçaları: Kolonyal ve Post-Kolonyal Tarihler*, İsmail Çekem (Çev.), İletişim Yayınları: İstanbul.

Cevdet, Doktor Abdullah (1999), “Promete”, *Türk Yurdu*, C. 2, S. 25, s. 17-18, Tutibay Yayınları, Ankara.

Çavdar, Tefvik (1992), *Türkiye’de Liberalizm (1860-1990)*, İmge Kitabevi, Ankara.

Doğan (1999), “Mukaddesat: Büyük Rüya”, *Türk Yurdu*, C. 4, S. 102, s. 327-328, Tutibay Yayınları, Ankara.

Dündar, Fuat (2002), *İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskan Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Edib, Halide (1999a), “Edebiyat: Padişah ve Şehzadelerimize”, *Türk Yurdu*, C. 2, S. 26, s. 33-34, Tutibay Yayınları, Ankara.

Edib, Halide (1999b), “Edebiyat: Harp Hatıraları”, *Türk Yurdu*, C. 4, S. 84, s. 131-134, Tutibay Yayınları, Ankara.

Edib, Halide (2000), “Talim ve Terbiye”, *Türk Yurdu*, C. 5, S. 118, s. 206-209, Tutibay Yayınları, Ankara.

Emin, Mehmed (1998a), “Edebiyat: Anadolu” *Türk Yurdu*, C. 1, S. 14, s. 229-230, Tutibay Yayınları, Ankara.

Emin, Mehmed (1998b), “Edebiyat: Kin” *Türk Yurdu*, C. 1, S. 13, s. 213, Tutibay Yayınları, Ankara.

Emin, Mehmed (1999a), “Edebiyat: Yurdumuzun İnlitisi” *Türk Yurdu*, C. 2, S. 32, s. 133, Tutibay Yayınları, Ankara.

Emin, Mehmed (1999b), “Edebiyat: Ey İğnem Dik”, *Türk Yurdu*, C. 4, S. 76, s. 45, Tutibay Yayınları, Ankara.

Fahri, Halid (2000), “Seyahat: Muğla Türküleri ve İçtimai Yaralar”, *Türk Yurdu*, C. 6, S. 142, s. 198-199,

Tutibay Yayınları, Ankara.

Fuad, Raif Mehmed (1999), “İçtimaiyat: Türk Dilini Sadeleştirmek Meselesi”, Türk Yurdu, C. 3, S. 60, s. 200-202, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gasprinski, İsmail (1998), “Talim ve Terbiye: Türk Yurducularına”, Türk Yurdu, C. 1, S. 7, s. 109-111, Tutibay Yayınları, Ankara.

Georgeon, François (1999), Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935), Alev Er (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Göçek, Fatma Müge (2002), “Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 4: Milliyetçilik içinde, Tanıl Bora (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Gökçalp, Ziya (1999a), “İçtimaiyat: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak-1”, Türk Yurdu, C. 2, S. 35, s. 184-186, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999b), “İçtimaiyat: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak-5”, Türk Yurdu, C. 2, S. 46, s. 401-404, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999c), “İçtimaiyat: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak-7”, Türk Yurdu, C. 3, S. 56, s. 136-138, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999d), “İçtimaiyat: Millet ve Vatan”, Türk Yurdu, C. 3, S. 66, s. 301-303, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999e), “İçtimaiyat: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak-8”, Türk Yurdu, C. 3, S. 62, s. 238-240, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999f), “Kızıllema”, Türk Yurdu, C. 2, S. 31, s. 115-120, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999g), “İçtimaiyat: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak-2”, Türk Yurdu, C. 2, S. 36, s. 203-204, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gökçalp, Ziya (1999h), “İçtimaiyat: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak-III”, Türk Yurdu, C. 2, S. 39, s. 268-270, Tutibay Yayınları, Ankara.

Gümüšoğlu, Firdevs (2002), “Türk Yurdu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 4: Milliyetçilik içinde, Tanıl Bora (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Hakkı, Ispartalı (2000a), “Anadolumuz: Köyümden Geliyorum’dan: 19-Uzak Hatıralar, Uzak Köyler”, Türk Yurdu, C. 5, S. 110, s. 87-89, Tutibay Yayınları, Ankara.

Hakkı, Ispartalı (2000b), “Anadolumuz: Köyümden Geliyorum’dan: 20-Minasın Mesiresi”, Türk Yurdu, C. 5, S. 111, s. 101-104, Tutibay Yayınları, Ankara.

Haluk, Mustafa (1999), “Edebiyat: Türk Destanı”, Türk Yurdu, C. 4, S. 101, s. 317-319, Tutibay Yayınları, Ankara.

Haydar, Ali (1999), “Talim ve Terbiye: Yurt Terbiyesi”, Türk Yurdu, C. 2, S. 31, s. 123-127, Tutibay Yayınları, Ankara.

Heyd, Uriel (1950), Foundations of Turkish Nationalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp, Luzac&Company Ltd And the Harvill Press Ltd, London.

Hikmet, Ahmed (1998a), “Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Mütalaalar”, Türk Yurdu, C. 1, S. 12, s. 189-192, Tutibay Yayınları, Ankara.

Hikmet, Ahmed (1998b), “Milli Aruz”, Türk Yurdu, C. 1, S. 8, s. 125-127, Tutibay Yayınları, Ankara.

Hobsbawm, Eric John (1995), Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik, Osman Akınhay (Çev.), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

- Hüsameddin, Hüseyin (2001), “Tarih Afrasyab Kimdir?”, Türk Yurdu, C. 7, S. 154, s. 101-105, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Kandiyoti, Deniz (1997), Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, Aksu Bora, vd. (Çev.), Metis Yayınları: İstanbul.
- Karpat, Kemal Haşim (2004), İslam’ın Siyasallaşması: Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması, Şiar Yalçın (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Kayalı, Hasan (1998), Jön Türkler ve Araplar: Osmanlı İmparatorluğu’nda Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918), Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Köprülüzade, Mehmed Fuad (1999a), “İçtimaiyat: Türklük, İslamlık, Osmanlılık”, Türk Yurdu, C. 2, S. 45, s. 372-376, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Köprülüzade, Mehmed Fuad (1999b), “Edebiyat: Edebiyatımızda Milliyet Hissi”, Türk Yurdu, C. 2, S. 44, s. 359-364, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Landau, Jacob Martin (1995), Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation, Hurst&Company, London.
- Manulef, İvan (1999), “Tarih ve Asar-ı Atika: Bulgarların Türk-Tatar Kavminden Neşetleri”, Türk Yurdu, C. 3, S. 68, s. 342-343, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Nami, Kazım (1999), “İçtimaiyat ve Siyaset: Yeni Hayata Doğru”, Türk Yurdu, C. 2, S. 26, s. 35-37, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Necdet, Ethem (1999), “İçtimaiyat: Hayat Emareleri”, Türk Yurdu, C. 3, S. 53, s. 89-93, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Nuşirevan, Ziyetullah (1999a), “Tarih: Türk Tarihinin Karnlara Taksimine Dair Bir Tecrübe-i Kalemiye”, Türk Yurdu, C. 4, S. 82, s. 113-114, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Nuşirevan, Ziyetullah (1999b), “Tarih: Türk Tarihinin Karnlara Taksimine Dair Bir Tecrübe-i Kalemiye”, Türk Yurdu, C. 4, S. 83, s. 122-123, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Nuşirevan, Ziyetullah (2000a), “Tarih: Türk Kadınlığı”, Türk Yurdu, C. 6, S. 147, s. 262-264, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Nuşirevan, Ziyetullah (2000b), “İçtimaiyat: Türk Kadınlığının Terbiyevi Mevkii”, Türk Yurdu, C. 5, S. 114, s. 147-148, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Oğuz, Osman (1998), “Türk Gençlerine”, Türk Yurdu, C. 1, S. 4, s. 66, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Önen, Nizam (2005), İki Turan: Macaristan ve Türkiye’de Turancılık, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özden, Mehmet (1994), ‘Türk Yurdu’ Dergisi ve İkinci Meşrutiyet Devri Türkçülük Akımı (1911-1918), yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Özden Mehmet (1998), “Türk Yurdu Üzerine”, Türk Yurdu, C.1, s. XIII-XIV, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Parla, Taha (1999), Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Parvus (1998a), “İktisat: 1327 Senesinin Ahval-i Maliyesine Bir Nazar”, Türk Yurdu, C. 1, S. 13, s. 220-223, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Parvus (1998b), “İktisat: Türkiye Avrupa’nın Mali Boyunduruğu Altındadır-2”, Türk Yurdu, C. 1, S. 17, s. 284-287, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Parvus (1999a), “İktisat: Devlet ve Millet”, Türk Yurdu, C. 2, S. 27, s. 56-57, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Parvus (1999b), “İktisat: İş İştin Geçmeden Gözlerinizi Açınız”, Türk Yurdu, C. 2, S. 36, s. 200-203, Tutibay Yayınları, Ankara.

- Parvus (1999c), “İktisadiyat: Türkiye’de Ziraatin İstikbali”, Türk Yurdu, C. 3, S. 49, s. 20-24, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Parvus (1999d), “İktisat: Köylü ve Devlet”, Türk Yurdu, C. 3, S. 58, s. 171-173, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Rahmi, M. (2000a), “Talim ve Terbiye: Yeni Terbiye Usulleri”, Türk Yurdu, C. 5, S. 106, s. 34-36, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Rahmi, M. (2000b), “Talim ve Terbiye: İş Mektebi”, Türk Yurdu, C. 6, S. 149, s. 285-286, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Risal, Paul (1998a), “Siyasiyat: Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar”, Türk Yurdu, C. 1, S. 21, s. 350-353, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Risal, Paul (1998b), “Siyasiyat: Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar-2”, Türk Yurdu, C. 1, S. 22, s. 365-367, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Risal, Paul (1999), “Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar-7”, Türk Yurdu, C. 2, S. 27, s. 54-56, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sabit, Fuad (1999), “Anadolu Duygularından”, Türk Yurdu, C. 2, S. 95, s. 70-72, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sacid, Feyzullah (1999a), “Edebiyat: Çanakkale”, Türk Yurdu, C. 4, S. 88, s. 181-182, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sacid, Feyzullah (1999b), “Edebiyat: Öç Marşı”, Türk Yurdu, C. 3, S. 66, s. 301, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sacid, Feyzullah (2000), “Kızılırmak”, Türk Yurdu, C. 6, S. 133, s. 72, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sadi, Sirozlu (1999), “Türk Gençleri”, Türk Yurdu, C. 2, S. 41, s. 302, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Safes (1999), “Yeni Eserler: İktisadiyat Mecmuası”, Türk Yurdu, C. 4, S. 104, s. 351-353, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sahir, Celal (1999), “Türklük Şunu: Büyük Gün”, Türk Yurdu, C. 4, S. 100, s. 310-312, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sahir, Celal (2000), “Edebi Yıl”, Türk Yurdu, C. 5, S. 105, s. 20-22, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Sakaoğlu, Necdet (2003), Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Selim, Lebib (1999a), “İçtimaiyat: Türk Kadınlığının Harb-i Umumideki Faaliyeti”, Türk Yurdu, C. 4, S. 95, s. 259-260, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Selim, Lebib (1999b), “İçtimaiyat: Türk Kadınlığının Harb-i Umumideki Faaliyeti”, Türk Yurdu, C. 4, S. 96, s. 269-271, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Seyfi, Ali Rıza (1998), “Edebiyat: Kızılırmak Kıyısında”, Türk Yurdu, C. 1, S. 15, s. 246, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Smith, Anthony D. (2004) Milli Kimlik, Bahadır Sina Şener (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Subhi, Hamdullah (2000), “Milli Hutbeler”, Türk Yurdu, C. 5, S. 128, s. 341-343, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Timur, Taner (1998), “Batı İdeolojisi, Irkçılık ve Ulusal Kimlik Sorunumuz”, Osmanlı Kimliği içinde, İmge Kitabevi, Ankara.
- Toktamış, Ufalı (1999a), “Dilimiz: Türk Dili Üzerine Tetebbu ve Tahkikler”, Türk Yurdu, C. 4, S. 104, s. 350-351, Tutibay Yayınları, Ankara.

- Toktamış, Ufalı (1999b), “Dilimiz: Türkçede Ay ve Gün Adları”, Türk Yurdu, C. 4, S. 91, s. 212-213, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Toktamış, Ufalı (2000a), “Tarih ve Asar-ı Atika: Mühim Bir Konferans Münasebetiyle-2”, Türk Yurdu, C. 6, S. 132, s. 63-65, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Toktamış, Ufalı (2000b), “Dilimiz: Geçen Yılda Türk Dili Ne Kazandı?”, Türk Yurdu, C. 5, S. 111, s. 105-107, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Toktamış, Ufalı (2000c), “Dilimiz: Son Yılda Türk Dili Ne Kazandı?”, Türk Yurdu, C. 5, S. 107, s. 52-54, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Toktamış, Ufalı (2000d), “Dilimiz: Tekamül Yolunda”, Türk Yurdu, C. 6, S. 133, s. 78-79, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Toprak, Zafer (2003), İttihad-Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Tunaya, Tarık Zafer (2000), Türkiye’de Siyasal Partiler C. 3: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, Hüseyin (1990), Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1998a), “Maksat ve Meslek”, Türk Yurdu, C. 1, S. 1, s. 11, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1998b), “Türklük Şuunu: Turan ve Türk Cemiyetleri”, Türk Yurdu, C. 1, S. 6, s. 103-104, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1998c), “Tarih ve Asar-ı Atika”, Türk Yurdu, C. 1, S. 4, ss. 68-69, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1998d), “İktisat”, Türk Yurdu, C. 1, S. 9, s. 145-146, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999a), “Osmanlı Şimal Ordusunun Kafkasya’da İlerlemesi ve Ardahan’ın Zaptı”, Türk Yurdu, C. 4, S. 74, s. 31, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999b), “Edirne İçin”, Türk Yurdu, C. 2, S. 37, s. 244, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999c), “Matbuat: Anadolu ve Gençliğin Vazifesi”, Türk Yurdu, C. 2, S. 34, s. 174-177, Tutibay Yayınları: Ankara.
- Türk Yurdu (1999d), “Türklük Şuunu”, Türk Yurdu, C. 2, S. 28, ss. 77-78, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999e), “Çanakkale Güllemenirken”, Türk Yurdu, C. 4, S. 80, s. 91, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999f), “Talim ve Terbiye: Türk Gücü”, Türk Yurdu, C. 2, S. 35, s. 186-189, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999g), “Türklük Şuunu: Şirketler”, Türk Yurdu, C. 4, S. 104, s. 353-354, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (1999h), “Türklük Şuunu: Anadolu Milli Mahsulat Şirketi”, Türk Yurdu, C. 4, S. 97, s. 283, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000a), “Anadolumuz: Anadolu’ya Dair”, Türk Yurdu, C. 5, S. 108, s. 59-60, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000b), “Türklük Şuunu: Halka Doğru Cemiyeti”, Türk Yurdu, C. 6, S. 150, s. 307, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000c), “Mektuplar”, Türk Yurdu, C. 6, S. 130, s. 35-37, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000d), “Benliğe Doğru”, Türk Yurdu, C. 5, S. 106, s. 41, Tutibay Yayınları, Ankara.

- Türk Yurdu (2000e), “Türklük Şunu: Atlı İzçiler”, Türk Yurdu, C. 5, S. 107, s. 55, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000f), “Türklük Şunu: Güç Dernekleri”, Türk Yurdu, C. 5, S. 109, s. 83, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000g), “Türklük Şunu: Genç Dernekleri”, Türk Yurdu, C. 5, S. 116, s. 179-180, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000h), “Türklük Şunu: Harbin Verdiği Dersler”, Türk Yurdu, C. 5, S. 105, s. 27-28, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000i), “Türklük Şunu: Milli Banka”, Türk Yurdu, C. 5, S. 123, s. 274, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2000j), “Türklük Şunu: Milli Bankanın Sermayesi”, Türk Yurdu, C. 5, S. 123, s. 274-275, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Türk Yurdu (2001), “Şuun: Kurtuluş Günlerinde Kardeş Musahabeleri”, Türk Yurdu, C. 7, S. 157, s. 184-186, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Ulvi, İzzet (1998), “Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mani mi?”, Türk Yurdu, C. 1, S. 16, s. 268-269, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Üstel, Fusun (1997), İmparatorluk’tan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yakob (1999), “Türk Kadınlarının Hastabakıcılığı”, Türk Yurdu, C. 4, S. 88, s. 185-186, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Zihnioğlu, Yaprak (2003), Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği, Metis Yayınları, İstanbul.
- Ziya, Yusuf (1999), “Edebiyat: Bir Gönüllünün Sözleri”, Türk Yurdu, C. 4, S. 93, s. 237, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Ziya, Yusuf (2000) “İntikad ve Takriz: Hilal’in Gölgesinde”, Türk Yurdu, C. 6, S. 136, s. 113-114, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Zizek, Slavoj (2002a), “Milletinin Keyfini Çıkar, Kendinmiş Gibi!” Kırılgan Temas içinde Bülent Somay ve Tuncay Birkan (Der.), Tuncay Birkan (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Zizek, Slavoj (2002b) “Giriş”, İdeolojinin Yüce Nesnesi içinde, Tuncay Birkan (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Zühdü, M. (2000a), “İktisat Yılı”, Türk Yurdu, C. 5, S. 105, s. 22-24, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Zühdü, M. (2000b), “İktisat: Geçen Yılda Milli İstihsal”, Türk Yurdu, C. 5, S. 108, s. 64-66, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Zühdü, M. (2000c), “Geçen Yıl: İktisat Yılı”, Türk Yurdu, C. 6, S. 132, s. 58-60, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Zürcher, Erik Jan (2005), Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928), Ergun Aydınoglu (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.